

Profesionální zooterapie ve speciální pedagogice

PhDr. Kateřina Thelenová, Ph.D.

2024

Název: Profesionální zooterapie ve speciální pedagogice

Autorka: PhDr. Kateřina Thelenová, Ph.D.

Recenzentka: Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.

Za jazykovou správnost odpovídá autorka.

Vydala Technická univerzita v Liberci v roce 2024.

ISBN 978-80-7494-701-8

Obsah

Úvod	4
1 Vymezení oboru	6
1.1 Základní terminologie – odborný diskurz	6
1.2 Kontext výzkumu v zooterapii	10
2 Metodika profesionální zoterapie	14
2.1 Zoterapeut specialista – kompetence	15
2.2 Standardy kvality zoterapie	16
3 Profesionální zoterapie ve speciální pedagogice jako sociální inovace.....	22
3.1 Etologicko-emoční způsob vedení zvířete v profesionální zoterapii.....	28
3.2 Role zadavatele a etika příjemce profesionální zoterapie	38
Závěr	44
Seznam použitých zdrojů	45

Úvod

Poděkování:

*Speciální díky patří kolegyni **Mgr. Andrei Tvrde**, ředitelce a hlavní zoterapeutce organizace Elva help z.s., která je hybatelkou výzkumného a tvůrčího dění v profesionální zoterapii v ČR a současně spoluautorkou několika textů, o které se tvorba tohoto studijního materiálu opírá.*

Děkuji.

Cílem této studijní opory je nabídnout studujícím odborné uvedení do tématu, principů, metod a technik využívání potenciálu zvířete v pomáhajících profesích, specificky se zaměřením na procesy edukace.

Účelem je seznámit studující s profesionální zoterapií jako nástrojem, který lze efektivně využít v edukaci žáků a studentů nejen se speciálními vzdělávacími potřebami. Studující si osvojí znalosti a dovednosti v oblasti rozlišování profesionálních postupů práce s využitím potenciálu zvířat tak, aby byli kompetentní v jejich odlišení od postupů laických a dobrovolnických. Studující porozumí významu nejen metod zapojování zvířat, ale zejména vyjednávání zakázky pro tým, jehož aktivním členem je pracovník, zvíře, žák/student, případně instituce, která zoterapii pro žáky a studenty poptává.

S ohledem na skutečnost, že absolventi vysokoškolského studia speciální pedagogiky jsou dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění kvalifikovanými sociálními pracovníky je text studijní opory založen na této multidisciplinární perspektivě – tedy na konceptu pomáhajících profesí, jejichž rámec splňuje jak sociální pracovník, tak speciální pedagog.

Studující má rozumět ukotvení zoterapie v aktuálně platné legislativě a v institucionální základně. S tím souvisí téma kontroly kvality, sociokulturního kontextu poptávky a nabídky profesionální zoterapie ve světě a aktuální stav v Česku. Etické otázky, dilemata profesionální zoterapie a možnosti jejich řešení jsou neodmyslitelnou součástí základního přístupu k profesionálním způsobům realizace zoterapie.

Nejtypičtějšími příklady praktické zoterapie jsou postupy využití potenciálu psů a koček, užití potenciálu koní, drobných zvířat, ptáků, v zahraničí například delfíno-terapie aj. Specificky se těmto nástrojům zoterapie studijní opora nevěnuje, cílem disciplíny je osvojení principů a zásad profesionální zoterapie, které lze pak aplikovat do praxe jednotlivých způsobů její realizace.

Metody a techniky zoterapie v edukaci žáků a studentů (nejen) se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich očekávané efekty jsou formulovány na základě příkladů dobré praxe, které odborníci napříč jednotlivými oblastmi zkoumání sdílí prostřednictvím nejrůznějších platforem. Neexistuje jediná odborná organizace pro zoterapeuty, existuje mnoho iniciativ

a volných sdružení, v praxi poskytování zooterapie je tedy chaos a praxe celkově je nepřehledná. Proto je nutné studující seznámit se základním rámcem kompetencí a principů zooterapie, které ji činí profesionálním nástrojem pomáhající profese.

Studující se seznámí s úskalími vymezení kompetence profesionálů v zooterapii – požadavky na znalosti, dovednosti, včetně dovedností reflexe praxe. Neexistuje kvalifikace zooterapeuta v národní kvalifikační soustavě, praxe i v této oblasti je poněkud živelná a skýtá mnoho úskalí právě ve vztahu k posuzování odborných kompetencí těch, kteří zooterapii v nejrůznějších podobách nabízejí.

Studující se seznámí s náležitostmi dojednávání zakázky, na jejímž základě lze jediné realizovat skutečně odborné profesionální služby zohledňující potřeby lidských, ale i zvířecích členů spolupracujícího týmu, a to s odkazem na význam reflektující praxe a supervize pro profesionály v zooterapii.

Studijní text je zpracován s pomocí dílčích textů, výzkumných zpráv a příspěvků z odborných konferencí, jelikož odborných monografií není mnoho – viz seznam zdrojů. Studující jsou také vedeni ke kritické rešerši populárně naučných zdrojů k tématu.

V textu je snaha o formulace genderově neutrální (například „studující“), částečně je v souladu s tradicí psaní textů využíváno generické maskulinum bez genderové konotace.

1 Vymezení oboru

Rešerše zahraničních zdrojů, výzkumných zpráv a odborných článků ukazuje, že je vhodné v terminologii odlišit jednotlivé druhy činností, do kterých je zapojováno zvíře v kontaktu s uživateli sociální služby, v kontaktu s žákem či studentem v edukačním procesu a v kontaktu se žáky či studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. V anglicky psaných textech se nejčastěji setkáme s *animal-assisted intervention* (např. Glenk, 2017; Tedeschi, Fitched, Molidor, 2008; Busch, 2016) a *animal-assisted therapy* (např. Schmitz, 2017; Menna, 2016).

1.1 Základní terminologie – odborný diskurz

Pojmy, které jsou v souvislosti s přítomností zvířete v profesionální práci s lidmi (v tzv. *people professions*) užívány, jsou: *animal-assisted activities* (např. Souter, Miller, 2015), *animal-assisted education* (např. Heimlich, 2001) a *animal-assisted crisis response* (např. Eaton-Stull, 2016). Dosud reflektované a zde uváděné zahraniční zdroje ukazují, že pojem aktivity s asistencí zvířat (*animal-assisted activities*) je terminologickým označením situace, kdy zejména do zdravotnického nebo školského zařízení vstupuje zpravidla dobrovolník se zvířetem za účelem aktivizace, naplnění volného času, seznámení se se zvířetem, relaxace či zprostředkování komunikace členů cílové skupiny. Edukace s asistencí zvířete, ***animal-assisted education***, je součástí kontextu vzdělávací činnosti, kdy účelem zapojení zvířete je mobilizovat potenciál k učení a vzdělávání.

V kontextu metod sociální práce je naopak užíván pojem krizové intervence s asistencí zvířat – *animal assisted crisis response* (Eaton-Stull, 2016), jež je demonstrován na příkladech situací, kdy bylo zvíře aktivně zapojeno do řešení krizových situací typu hromadných neštěstí, živelných pohrom apod. Krizová intervence je pojmovým, ale i praktickým aparátem vnímána jako druh profesionální sociální intervence a současně jako metoda sociální práce (Vodáčková 2013, s. 259). Pro potřeby uchopení pojmu zooterapie a současně konceptu zooterapie v praxi, nerozlišujeme termín intervence a krizová intervence, jelikož intervence je zde pojmem zastřešujícím.

V podmínkách českých pomáhajících profesí včetně speciální pedagogiky se jeví účelné výše uvedené pojmy (ale i níže zmiňované související pojmy) zastřešit termínem **zooterapie**. Pojem zooterapie je v tomto a dalších publikovaných textech (mj. Thelenová, 2017a; Thelenová, 2017b; Tvrdá, 2017; Bicková, 2018; Thelenová, 2018b; Thelenová, 2018d; Tvrdá, 2018) užíván ve významu obou předchozích anglických pojmů – intervence s asistencí zvířete a terapie s asistencí zvířete. Vychází se z předpokladu, že většina aktivit, které realizuje sociální pracovník nebo pracovník v sociálních službách spolu s klientem sociální služby za účelem dosahování cílů stanovených individuálním plánem, má právě charakter intervence nebo terapie. Podstatné je vnímat intervenci jako intervenci profesionální tak, jak o ní mluví Možný (in Matoušek, a kol., 2001, s. 190), když říká, že přináší četné výhody právě ... svou

racionalitou, orientací na praktický výsledek, profesionální kompetencí. Toto bezvýhradně platí pro využívání potenciálu zvířat v procesu edukace včetně kontextu speciální pedagogiky, resp. institucí nabízejících edukaci jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami.

Předpokládáme, že tyto vlastnosti profesionálně vedené sociální intervence s asistencí zvířete vedou k vysoké míře její účinnosti, což potvrzuje i výzkum. Pojem terapie je dialektický a česká ani slovenská odborná veřejnost nedokáže k jeho vymezení zaujmout jednotné stanovisko (Balogová 2017, 3). V předloženém studijním textu je proto s pojmem terapie zacházeno v kontextu konkrétních konceptů spojených s asistencí zvířete a v kontextu zahraničních zdrojů a s vědomím jeho limitů pro popis praxe a praktických efektů aktivit se zvířaty v edukačním procesu. Používání pojmu terapie se obecně těší velmi kritické reflexi a je nutné s ním zacházet v souladu s aktuálně platnou legislativou, kvalifikačními požadavky a metodikami jednotlivých resortů. Příkladem může být aromaterapie, kde kvalifikační požadavky na aromaterapeuta vycházejí ze soustavy kvalifikací v resortu Ministerstva zdravotnictví (Profesní kvalifikace, 2018).

Doslova to také znamená – jak je uvedeno níže v tématu kompetencí profesionálních pracovníků v zooterapii – že zapojením aktivit se zvířaty do edukačního procesu se automaticky ze speciálního pedagoga nestává terapeut, jelikož terapii zůstává její výsostné postavení odvozené od tradic psychoterapie jako léčby duše.

V česky psané literatuře, která se zaměřuje na rehabilitační potenciál zvířat v pomáhajících profesích, zejména spadajících do oblasti školství a zdravotnictví, se setkáváme s pojmem animoterapie (Neradžič, 2006). Tento termín používá také společnost Anitera (Anitera, 2018), která nabízí komplexní služby v oblasti terapií pomocí zvířat a ve svých dokumentech používá pojmy zooterapie a animoterapie jako synonyma. Jako synonyma jsou oba termíny používány také **v pedagogické a speciálně pedagogické teorii a praxi** (Valenta, 2007; Valenta, Müller in Hublová, 2011).

Valenta a Müller (in Hublová, 2011) tvrdí, že animoterapie je definována jako psychoterapeutická metoda. Z takové definice by vyplývalo, že animoterapie je praktickým nástrojem práce s klientem, který nespadá do rámce sociální práce a pedagogiky včetně speciální jak v teoretickém, tak praktickém slova smyslu. Proto jej v tomto textu považujeme za pojmově podřízený termínu zooterapie, který je vyjádřením obecnějšího přístupu k metodám a technikám práce s klientem v tíživé životní situaci, aktérem vzdělávání a edukace v nejširším slova smyslu a nikoli označením konkrétní techniky řešení problému definovaného jako problém zdravotní nebo problém v učení.

Pet-terapie, nebo také pet terapie je pojem vyskytující se v souvislosti se zooterapií, v souvislosti se sociální prací a také dalšími pomáhajícími procesy včetně edukace. Česká varianta termínu opět pochází z anglického originálu *Pet Therapy*, kde označuje proces terapie s pomocí domácích mazlíčků – pet (Pet Therapy, 2018). Vysvětlení pojmu a procesu

pet terapie v anglicky psaných textech vždy pracuje s nadřazenými termíny animal-assisted therapy a animal-assisted intervention, kdy je zdůrazňováno, že pet terapie je forma terapie s asistencí zvířete, která zahrnuje také jeho majitele. Majitel zvířete je v roli pacienta – klienta, učícího se a je aktivně zapojen do terapie pomocí zvířete jako jeho „pán“ (Pet Therapy, 2018). Z uvedeného vyplývá, že pet terapie je forma zooterapie specificky zaměřená na posilování kompetencí příjemce prostřednictvím zapojení jeho vlastních dovedností do práce s vlastním zvířetem tak, aby byl potenciál zvířete efektivně využit pro naplňování terapeutických, aktivizačních, edukačních a dalších konkrétně specifikovaných cílů. Je patrné, jak významnou roli také v pet-terapii bude hrát formulace zakázky a individuální plán spolupráce.

Do českého terminologického prostředí proniká zkratka AASW jako označení sociální práce s asistencí zvířete (Animal-Assisted Social Work). Ve svých příspěvcích jej užívá zejména Tvrdá (2017, 2018). Lze předpokládat, že AASW je označením obecné filosofie způsobu využívání potenciálu zvířat ve všech pomáhajících profesích, včetně činnosti ve školství, zdravotnictví a sociální práci. Ideálním modelem se jeví spolupráce **multidisciplinární**, ke které ovšem v praxi chybí prostor. **Speciální pedagog** by vzhledem ke svému odbornému profilu mohl být **ideálním koordinátorem** multidisciplinární spolupráce v profesionální zooterapii.

Ve vztahu k zooterapii ve speciální pedagogice je AASW vysvětlením skutečnosti, že zooterapeut realizuje primárně pomáhající práce s uživatelem služby či žákem a studentem, a jeho způsob práce je „s asistencí zvířete“ nebo „zvířetem asistovaný“. Celá činnost může být tedy na asistenci zvířete založená, stejně tak je asistence zvířete jedním z mnoha postupů, které odborný pracovník realizuje. Pojem pochází ze Spojených států amerických a lze jej identifikovat v kurikulu graduálního studia a celoživotního vzdělávání na Universitě v Denveru (University of Denver, 2018).

Pojem zooterapie implikuje také nutnost označit profesionála, který tuto činnost v praxi vykonává a stává se praktickou reprezentací termínu. Zooterapeut specialista je profesionál, který se podílí právě na naplňování jednotlivých kroků individuálního plánu klienta, žáka, studenta, a to prostřednictvím cíleného užívání potenciálu zvířete (Tvrdá, 2017) a jeho kompetence budou specifikovány níže.

Legislativní rámec

V této části je text studijní opory založen na aktuální rešerši z roku 2023, kterou ve své diplomové práci provedla kolegyně z Univerzity Karlovy v Praze, absolventka studia oboru Speciální pedagogika na KSS FP TUL Nikol Hillová (2023).¹

---

¹ Autorka diplomové práce udělila písemný souhlas s využitím části textu věnované legislativnímu ukotvení pro potřeby této studijní opory. Text diplomové práce je zde řádně odkazován, formulace jsou místy parafrázovány, fakticky se však jedná o výsledky bádání kolegyně Hillové. Text diplomové práce je dostupný z: <https://dspace.cuni.cz/>.

Hillová (2023, s. 33) zjistila, že v České republice není zooterapie oficiálně legislativně ošetřena, jak bylo uvedeno také výše. Protože zákonné zakotvení týkající se zvířat v zooterapii není specifikováno, je při zooterapii nutné se řídit zákony České republiky, které zabezpečují ochranu zvířat obecně a dalšími zákony, které se výkonu zooterapie týkají. Ochrana zvířat je otázkou vztahu člověka k jiným živočišným druhům, a je tedy také otázkou hájení zájmu zvířat proti negativnímu ovlivňování jejich života lidmi. Legislativa týkající se ochrany zvířat v České republice se dělí na **přímou ochranu zvířat** a **nepřímou ochranu zvířat**. Přímá ochrana zvířat zahrnuje právní předpisy obsahující pravidla chování, které se týkají zákazů a postihů týrání zvířat či s ním bezprostředně souvisí. Nepřímá ochrana zvířat obsahuje pravidla chování, která jsou v právních předpisech, jež upravují zacházení se zvířaty jako s živými tvory, diferencovaně na základě druhu.

Hillová (2023, s. 34, 35) dále nabízí přehled legislativních norem, o které je třeba se při práci se zvířaty v pomáhajících profesích opírat a řídit se jimi. Jako první uvádí zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, v platném znění, jehož „účelem je chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem“. Zvířata jsou dle této legislativy (in Hillová, 2023, s. 34) stejně jako člověk živými tvory, schopnými na různém stupni pociťovat bolest a utrpení, a zasluhují si proto pozornost, péči a ochranu ze strany člověka. Zákon zakazuje týrání zvířat a všechny formy propagace týrání zvířat. Specificky je při zooterapii nutné se řídit vyhláškou č. 21/2013 Sb., o stanovení podmínek při chovu psů a koček, pokud jich je při zooterapii využíváno. Tato vyhláška specifikuje podmínky pro osoby zabývající chovem psů či koček a blíže stanovuje podmínky reprodukce těchto zvířat. Nezbytné je znát i veterinární zákon, který stanovuje požadavky veterinární péče na chov a zdraví zvířat, upravuje také práva a povinnosti v oblasti veterinární péče. Stanovuje také působnost a pravomoc orgánů vykonávajících státní správu. Výkonu zooterapie se také týká zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, v platném znění; zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě, v platném znění v případě, že zooterapie vykonávána formou dobrovolnictví a zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, v platném znění, protože se zooterapie často praktikuje právě v sociálních službách.

Výjimečná je v tomto ohledu hiporehabilitace, neboli hipoterapie, jak popisuje Hillová (2023, s. 34), když říká, že se jedná o jedinou oblast zooterapie, která je v ČR považována za ucelenou metodu rehabilitace, která zastřešuje všechny aktivity a terapie v oblastech, kde se setkává kůň a člověk se zdravotním, nebo sociálním znevýhodněním, nebo se specifickými potřebami. Protože se k ní vztahují rozdílné zákony a je oficiální metodou, nespadá tak do oblasti legislativně neošetřené zooterapie.

V tomto textu není možné se podrobně zabývat právě hiporehabilitací, nicméně je nutné vnímat její kvalifikační a legislativní „situaci“ jako minimálně velmi inspirativní pro institucionální ukotvování pravidel profesionální zooterapie obecně.

Terminologie – shrnutí

Zooterapie je definována jako profesionální činnost v pomáhajících profesích včetně speciální pedagogiky, která má formu intervence s asistencí zvířete nebo terapie a edukace s asistencí zvířete. Je vykonávána zooterapeutem specialistou. Kvalifikační požadavky na pozici zooterapeut specialista dosud nejsou definovány Národní soustavou kvalifikací (Profesní kvalifikace, 2018), v tomto textu vyplývají z poznatků výzkumu. Zooterapie podléhá kontrole kvality, poradenství a využívá reflektovanou praxi prostřednictvím odborných kolegiálních fór a supervize.

Zooterapie je definována jako profesionální činnost, která se svou metodikou a požadavky na kompetence pracovníka, který ji vykonává, zásadně liší od aktivit se zvířaty, které jsou vykonávány laiky, dobrovolníky a nadšenci bez znalosti primárního oboru, do kterého svou aktivitou vstupují – vzdělávání, školství, pedagogiky, speciální pedagogiky případně obecněji – sociální práce.

Zooterapie je stále se vyvíjející praktický koncept, který reaguje na potřeby praxe pomáhajících profesí. Je označením na zakázce založeného procesu, jehož účelem je součinnost v naplňování individuálních plánů práce s klientem a cílů, které z individuálních plánů vyplývají.

Zooterapie kriticky reflektuje aktuální poznatky pomáhajících profesí ve vztahu k jejich teoriím, metodám a technikám, akceptuje etické zásady výkonu těchto profesí, stává se součástí multidisciplinarity v přístupu k problémům, které se stávají předmětem zájmu specialistů pomáhajících profesí.

Zooterapie je pojmově nadřazena termínům aktivace s pomocí zvířete, intervence s pomocí zvířete, terapie s pomocí zvířete, edukace s asistencí zvířete, animoterapie, pet terapie. Tyto termíny označují jednotlivé dílčí podoby nebo formy zooterapie.

1.2 Kontext výzkumu v zooterapii

Obor zooterapie ve své profesionální podobě prochází vývojem, který reflektují různé dílčí výzkumy. Díky výzkumu z let 2016 až 2018, který realizovala nestátní nezisková organizace Elva help z.s. v Liberci (www.elvahelp.cz), lze formulovat základní požadavky na praxi a vzdělávání profesionálů v pomáhajících profesích se zaměřením na kvalitu v procesu využívání potenciálu zvířat v jejich rámci.

Výzkum profesionální zooterapie v sociální práci, byl ve svých prvních 6 měsících (srpen 2016 až leden 2017) součástí projektu ESF, který se zaměřoval na rozvoj kompetencí profesionálních pracovníků v oblasti indikace zooterapie pro potřeby sociálních služeb a vzdělávání. Projekt a výzkum navazují na úspěšnou sociální inovaci zmíněné neziskové organizace z roku 2015 s názvem *Pes-asistent – psychosociální rehabilitace*. Projekt tak

navazuje na dovednosti a znalosti realizátora jak v praxi, tak ve výzkumu zooterapie v sociální práci. Je důležité připomínat, že praxe NNO Elva help z.s., jejích spolupracujících organizací, stejně jako výzkumná reflexe v dané oblasti, se zaměřují na profesionální sféru pomáhajících profesí na prvním místě a v jejím rámci na profesionální způsoby užití potenciálu zvířat v interakci s klientem, žákem, studentem, zejména pak ve školách a třídách zaměřených na edukaci žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Stejně tak je nutné zdůraznit, že onou interakcí s příjemcem zooterapie není (jen) terapie, byť je tento termín ukryt v základním slově zooterapie. Užití termínu zooterapie vychází z českého terminologického úzu a kontextu přístupu, který formulovali zejména Tvrdá (2005), Velemínský (2007) a Eisertová (2009) a v duchu výzkumů právě těchto autorů je mj. prezentován také v *Encyklopedii sociální práce* (Matoušek, a kol. 2013). V anglicky psané literatuře se v daném diskurzu setkáme s termínem animal-therapy a častěji animal-assisted therapy, jak bylo uvedeno výše v terminologickém úvodu studijního textu.

Užití termínu zooterapie je v tomto textu dále důležité pro odlišení od obecněji známého slova **canisterapie**, které – mj. dle zjištění zde prezentovaného výzkumu – je užíváno velmi volně pro jakékoli aktivity, které zahrnují zvíře a člověka a jsou obecně považovány za uzdravující, léčebné, relaxační apod. Výzkumy a jejich v diskurzu ověřená validní data však ukazují nejen na nevhodnost, ale také na rizikovost takových terminologických záměn. Vedou totiž k chybám při výkonu dané oblasti praxe, zvyšují riziko potenciálního ohrožení všech členů zooterapeutického týmu, včetně žáka, studenta, pracovníka i zvířete.

Je třeba neustále zdůrazňovat rozdíl mezi profesionální odbornou prací s pomocí zvířete a ostatními aktivitami, které zvíře zahrnují, mohou mít užitek, nelze je však zahrnout do diskurzu odborných činností v pomáhajících profesích jako je zejména vzdělávání lidí, vzdělávání lidí se speciálními potřebami a zohledňování širšího sociálního kontextu, zázemí lidí se speciálními vzdělávacími potřebami. Snahou je zde přispět do důležité diskuse, která je a musí být vedena na poli tzv. profesionalizace zooterapie a ke které mohou svými kompetencemi přispět také studující speciální pedagogiky na vysoké škole.

Výzkumné aktivity v oblasti profesionální zooterapie v profesionální edukační práci jsou motivovány mj. snahou o propagaci modelu AASW – *Animal Assisted Social Work* – který propojuje obě zmíněné oblasti, současně se jedná o zahraniční model, ve kterém jsou zohledněny aktivity, jež si v českém prostředí zvykneme dělit do oblasti sociální práce a speciální pedagogiky. V zahraničí, zejména ve Skandinávii a anglosaských zemích, toto striktní oborové rozdělení neexistuje. Pouze data získaná metodologicky ukázněným způsobem, data reflektující aktuální požadavky praxe, mají výpovědní hodnotu, která může pomoci profesionální zooterapii legitimizovat také v českém sociálním a vzdělávacím prostoru. Je třeba zohledňovat také odborné pokroky, které v dané oblasti vidíme v zahraničí, kde kvalitu zooterapie garantují odborné resorty, řídicí orgány, v českém prostředí tuto garanci v době psaní studijního textu nenacházíme.

K výše uvedenému odbornému pokroku přispívají mj. také bakalářské práce studujících speciální pedagogiky.

Praxe realizace zooterapie ukazuje propast ve vnímání zooterapie mezi laiky, zasvěcenými laiky, poučenými pracovníky a profesionály. Zasvěcení a poučení se nedokáží vžít do způsobů myšlení široké veřejnosti a představit si její očekávání a představy. Z toho jasně plyne nutnost a potřeba hledat způsob efektivní komunikace tématu profesionální zooterapie v odborných pomáhajících profesích. Nutnost publikovat srozumitelné texty, prezentovat (se) v médiích, diskutovat na sociálních sítích.

Další diskuse v rámci profesionální zooterapie se musí ubírat tímto směrem:

- posílit zastoupení velmi konkrétních a na jednotlivé dovednosti zooterapie zaměřených akreditovaných kurzů (nikoli obecných základů a úvodů do-);
- rozšířit nabídku akreditovaných kurzů v oblasti jednotlivých konkrétních speciálních potřeb klientů, žáků a studentů nikoli obecných vstupů do tématu (např. nikoli kurzy typu „úvod do problematiky autismu“, ale „techniky komunikace s dítětem s PAS v mateřské škole“);
- zaměřit další vzdělávání do oblasti efektu, který mají speciální potřeby klientů, žáků a studentů na jejich každodenní život, nikoli vzdělávat pracovníky ve zvládnání diagnostiky a diagnostických kritérií jednotlivých druhů postižení;
- nabízet kurzy dalšího vzdělávání se zaměřením také na způsoby realizace kvalitního šetření a zpracování zakázky tak, aby mohla být formulována skutečně nosná zakázka, zejména pokud jde o využití potenciálu zvířete.

Další doporučení plynoucí z výzkumu jsou teoreticko-metodologického charakteru a jsou výzvou pro další výzkumy, pro vzdělavatele zejména na vyšších odborných a vysokých školách, pro studující a jejich bakalářské práce, či jinou výzkumnou a osvětovou činnost. Dle výstupů výzkumu je třeba hledat odpovědi mj. na následující **otázky**:

- „Co je to vlastně profesionální zooterapie a které aktivity do ní patří?“
- „Jak lze metodicky zařadit profesionální zooterapii do školství a procesů edukace a kdo za její realizaci nese zodpovědnost?“
- „Jaké jsou základní a nepřekročitelné personální podmínky pro realizaci skutečně profesionální zooterapie v pomáhajících profesích?“
- „Jaká je informovanost zainteresovaných profesionálů o zooterapii a z jakých zdrojů vychází?“
- „Jaké existují a mohou existovat nástroje hodnocení kvality profesionální zooterapie v pomáhajících profesích?“
- „Kdo určuje a má určovat kritéria kvalitní a profesionální zooterapie v pomáhajících profesích?“

- „Jaké kvality má mít zvíře, jehož potenciál vstupuje do procesu zvířetem asistované práce s lidmi se speciálními vzdělávacími potřebami“?

Z dosud vyhodnocených souborů dat vyplývají také požadavky, které již nejsou formulovány jako otázky pro další vývoj profesionální zooterapie v sociální práci, ale jako její **imperativy**:

- Nutný je vznik metodiky profesionální zooterapie v pomáhajících profesích, specificky pro dílčí oblasti praxe.
- Nutnost vyjednávání s Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem školství s cílem vytvoření legislativního rámce profesionální zooterapie v pomáhajících profesích.
- Vyjednávat o možnosti založení rodného listu nové kvalifikace zoterapeut – specialista s Národním kvalifikačním úřadem.
- Nastavit mechanismy sdílení dobré praxe.
- Vytvořit a zavádět systém supervize a systému hodnocení kvality.
- Posílit integraci profesionálně realizované zooterapie v organizacích poskytovatelů sociální služeb a vzdělávání (ve školách a školských zařízeních).
- Vytvořit profesní sdružení/společenství profesionálů zoo-terapeutů v pomáhajících profesích.

Výzkum přinesl mnoho výstupů a výsledků, které jsou průběžně publikovány ve sbornících a časopisech. Za základní problém lze však považovat skutečnost, že neexistuje ukotvení profese zoo-terapeuta – specialisty v sociální práci, ani ve školství. Zde je třeba vyvinout iniciativu pro její začlenění do národní soustavy kvalifikací. Teprve následně lze formulovat metodické, organizační a případně legislativní rámce pro výkon této činnosti. Již nyní je však možné pracovat na posílení informovanosti zainteresované části veřejnosti o tom, že profesionální zooterapie v profesionální činnosti s lidmi v tíživých situacích či se speciálními potřebami není živelná aktivita „hodné paní se psem“, ale vysoce odborná činnost systemického charakteru, která nijak nevybočuje z mantinelů profesionální sociální práce a pedagogické a speciálně-pedagogické praxe. Naopak do nich přináší nový prvek – potenciál zvířete – vše ostatní zůstává.

2 Metodika profesionální zooterapie

Metodika zooterapie prezentovaná v tomto textu vyplývá z poznatků jak odborných zdrojů reflektovaných výše, tak z výzkumu, v němž sami pracovníci, kteří současně vykonávají roli zoterapeuta specialisty, kategorizovali požadavky kladené na proces zooterapie, její podmínky, a pozici a roli zoterapeuta specialisty ve vztahu k dalším pomáhajícím profesím a ve vztahu k naplňování individuálních plánů práce s žáky a studenty škol a školských zařízení.

Zooterapie – podmínky její profesionální realizace

Podmínky a způsoby realizace profesionální zooterapie (stejně jako požadavky na kompetentního profesionálního zoterapeuta) v sociální práci jsou formulovány na základě hlavních výzkumných dokumentů (Thelenová, 2018c, Thelenová, 2018e). Přehled imperativů profesionální zooterapie zde vyplývá z odpovědí na základní výzkumné otázky stanovené na začátku evaluačním plánem. Každá uvedená odpověď je vždy podpořena důkazem založeným na datech zjištěných v základním nebo evaluačním výzkumu. V této části textu tedy prezentujeme profesionální zooterapii jako aplikovanou praxi, která vychází z praktických požadavků a imperativů stejně jako z reflexe dopadů zooterapie pro všechny její aktéry.

Základním požadavkem, který vyplynul z výzkumu, je vytvoření podpůrné sítě a systému poskytování profesionální zooterapie v pomáhajících profesích. Je kladen důraz na mobilizaci pracovníků, kteří v současné době zooterapii realizují, aby založili profesní sdružení, jež by hájilo zájmy zoterapeutů a dohlíželo na adekvátní metodiku realizace zooterapie v praxi. Toto sdružení se má zapojit do procesu formulace nové kvalifikace – zoterapeut specialista a její zařazení do Národní soustavy kvalifikací. Cílem činnosti takové profesní organizace má být rozpracování metodiky a standardů kvality profesionální zooterapie a její jasné oddělení od ne-profesionálních způsobů zapojování zvířat v pomáhajících profesích. Dílčím cílem činnosti profesního sdružení bude podpora členů a zoterapeutů v cíleném dalším vzdělávání v oblasti práce se zvířaty a v oblasti zjišťování skutečných potřeb klientů sociálních služeb. Sdružení bude vyvíjet tlak na své členy, aby absolvovali supervizní výcvik a mohli se stát specializovanými supervizory právě pro oblast zooterapie.

Konkrétně zoterapeuti požadují navázání spolupráce s Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR zejména v podobě vydání metodiky podpořené právě ministerstvem, natočení propagačního a zejména metodického videa také ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR pro jeho větší legitimitu, vytvoření školicího střediska zooterapie v sociální práci a pravidelné vydávání sborníku příkladů dobré praxe.

2.1 Zooterapeut specialista – kompetence

Pojem kompetence ve vztahu k výkonu odborné činnosti v pomáhajících profesích je zde užíván v souladu s původním vymezením Havrdové (1999). Jelikož se do tématu textu prolíná oblast vzdělávání lze specifikovat pojem kompetence ještě prostřednictvím definice Vetešky a Tureckiové (2008, s. 27) jako jedinečnou schopnost člověka úspěšně jednat a dále rozvíjet svůj potenciál na základě integrovaného souboru vlastních zdrojů, a to v konkrétním kontextu různých úkolů a životních situací, spojenou s možností a ochotou (motivací) **rozhodovat a nést za svá rozhodnutí zodpovědnost**. Tento kompetenční imperativ platí beze zbytku pro zooterapeuta specialistu v sociální práci a v edukačním procesu, do kterého ještě vstoupí kompetenční imperativy vzdělávací praxe ve školách a školských zařízeních.

Současně zdůrazňujeme, že na zooterapeuta jako specialistu jsou kladeny určité požadavky, které se týkají kvalifikace, obsahu práce a profesní sebereflexe. Zooterapeut specialista je odborník na dvě oblasti současně. Je to odborník na svou primární činnost – speciální pedagogiku, pedagogiku, asistenci, sociální práci aj. a současně na dané zvíře, na zapojení zvířat do interakce s klienty sociální práce, uživateli služeb, pacienty, žáky a studenty atd. obecně. V rovině sociální práce například je nutné vyžadovat kvalifikaci alespoň na úrovni pracovníka v sociálních službách. Druhou rovinu své odbornosti prokazuje zooterapeut specialista nejrůznějšími certifikáty, které vydávají organizace zaměřující se na výcvik a testování dovedností poslušnosti zvířat, průkazem o zdravotním stavu a adekvátní veterinární péči u zvířete.

Základní kompetencí zooterapeuta je **kontraktování a nastavení hranic** pro proces zapojování zvířete do práce s klientem, žákem, uživatelem ... a do fungování služby tak, aby to bylo bezpečné pro zooterapeuta, klienta, zvíře i zařízení. Kompetentní pracovník v zooterapii dokáže reflektovat a odlišit jednotlivé roviny zapojení zvířete do interakce s klientem, dokáže rozlišit zooterapii od (třeba i velmi kvalitní) aktivizace, která nemá terapeutický nebo intervenční charakter a není tak součástí procesu naplňování cílů a individuálních plánů s klientem, žákem a studentem a nejedná se o sociální práci.

Kompetentní zooterapeut **umí balancovat nabídku a poptávku**. Dokáže odmítnout typově a podmínkami neodpovídající poptávku, zejména tzv. masovky (hromadné akce pro klienty zpravidla pobytových zařízení sociálních služeb, kdy se v jedné místnosti schází až několik desítek klientů, ke kterým je „vpuštěno“ zvíře). Profesionální zooterapeut dokáže pracovat na svých vlastních očekáváních, která vkládá tzv. u vstupu do procesu zapojování zvířete v procesu práce s lidmi. Reflektuje svoje reálné možnosti, využívá za tímto účelem poradenství, supervize, vzdělávání aj.

Kompetentní profesionál v zooterapii umí identifikovat potřeby a očekávání klienta, pracovníků zařízení, nebo rodiny za současného zohlednění možností zvířete. Kompetentní zooterapeut se neustále vzdělává ve dvou oblastech současně – v potřebách svých cílových klientských skupin a v potenciálu zvířete. Současně o své zvíře pečuje např. prostřednictvím údržby jeho pohybového aparátu (Burianová, 2018).

Důležitou složkou kompetence zooterapeuta je **dovednost a současně možnost edukovat** zájemce o zooterapii v jejích nutných podmínkách, bez jejichž splnění není zooterapie možná. Přijímající zařízení (objednavatel, zadavatel zooterapie) musí rozumět tomu, co je zooterapie, jak probíhá, jaké lze očekávat efekty, na čem je třeba se předem dohodnout tak, aby se skutečně jednalo o cílenou činnost podporující cíle práce s klientem a případně jeho individuální plán.

Imperativy pro profesionálního zooterapeuta specialistu – shrnutí

Kompetentní pracovník s označením zoterapeut specialista je:

- kvalifikován ve svém primárním oboru činnosti, například jako speciální pedagog, asistent pedagoga atd.;
- prokazatelně proškolen v práci s konkrétním zvířetem;
- zodpovědný za finální zakázku, která vzniká průnikem nabídky a poptávky po zooterapii v organizaci objednavatele, zadavatele;
- aktivní ve vytváření a udržování hranic profesionální zooterapie v edukačním procesu;
- dovedný v mapování potřeb aktérů zooterapie;
- ochoten se stále vzdělávat jak ve vztahu ke zvířeti, ke svým cílovým skupinám klientů, tak obecně ke svému primárnímu oboru kvalifikace;
- přijímán organizací (případně rodinou, klientem), která poptává zooterapii, jako odborník a plnohodnotný člen multidisciplinárního týmu.

2.2 Standardy kvality zooterapie

Návrh standardů kvality zooterapie je formulován na základě výsledků výzkumu a výstupů projektu organizace Elva help z.s. Liberec, který byl (jak je uvedeno výše) podroben reflexi v diskurzu prostřednictvím publikace odborných textů, prezentace na konferencích, diskutován v odborných kolegiích zřizovatelů organizací jak sociálních tak školských, proto v tomto studijním textu může sloužit jako příklad dobré praxe a současně východisko k další vědecké reflexi ve výzkumu (například v bakalářských pracích). Terminologickým a metodickým modelem jsou zde Standardy kvality sociálních služeb MPSV (2018). Realizovaný výzkum nám umožnil standardy pojmenovat a formulovat jejich rámcový obsah. Konkretizace kritérií jednotlivých standardů musí být předmětem další odborné rozpravy zainteresovaných odborníků. Standardy kvality profesionální zooterapie v pomáhajících profesích včetně sociální práce a vzdělávání navrhuje členit do oblastí, které jsou komentovány níže:

1. Cíle zooterapie a způsoby jejího poskytování.
2. Proces zooterapie – práva a zájmy aktérů.
3. Nezbytné podmínky a vlastnosti prostředí pro zooterapii.
4. Jednání se zájemcem a smlouva o službě.

5. Vztah mezi individuálním plánováním, vedením dokumentace a zooterapií.
6. Pracovní postupy v zooterapii.
7. Zooteraapeut – předpoklady profesionální činnosti.
8. Zooteraapeut – etické zásady, práce s informacemi.
9. Zooteraapeut – profesní rozvoj a multidisciplinární spolupráce.
10. Systémová podpora zooteraapeuta – metodika, supervize, poradenství, výcvik.
11. Práva a povinnosti organizace přijímající zooterapii.
12. Stížnosti, rizika a nouzové situace v zooterapii.
13. Posilování kvality a legitimacy profesionální zooterapie v pomáhajících profesích.

Komentář ke standardům kvality profesionální zooterapie

Stejně jako sociální služby a edukace obecně, také zooterapie jako konkrétní podoba intervence a terapie ve vztahu ke klientovi sociální služby, žákovi a studentovi se specifickými potřebami musí být především transparentní. Proto cíle zooterapie a způsoby jejího poskytování musí být zveřejněny poskytovatelem srozumitelnou formou, musí být jasně stanoven okruh potenciálních uživatelů služeb zahrnujících zooterapii, musí být formulován očekávaný efekt zooterapie. Poskytování služeb zahrnujících zooterapii musí být založeno na písemně zpracované metodice, která je pro zájemce dostupná a nabízí alternativy způsobů individuálního využití zooterapie tak, aby v jejich rámci budoucí uživatel mohl uplatnit svoji vůli a aktivně se podílet na formulaci konečné zakázky.

V případě druhého navrhovaného standardu (Proces zooterapie – práva a zájmy aktérů) navrhujeme vycházet opět z obecných standardů kvality sociálních služeb s důrazem na písemný charakter zpracování pravidel profesionálního jednání v situacích potenciálně ohrožujících práva a svobody aktérů (doporučujeme zpracovat a průběžně revidovat analýzu rizik zooterapie). Za podstatné považujeme rozšířit tento standard o zohlednění a písemné ukotvení práv a dobrých životních podmínek (welfare) zvířete, a to v kontextu platné české a evropské legislativy (Právní předpisy upravující ochranu a welfare zvířat, 2018). Z tohoto imperativu pak vyplývá, že pracovník – zooteraapeut specialista musí dobře znát tzv. konejšivé signály zvířete, musí jejich popis zpracovat do metodiky služby a seznámit s nimi zadavatele zooterapie, tedy zodpovědnou osobu, která zooterapii poptává. Zvíře musí konat zooterapii dobrovolně.

Nezbytné podmínky a vlastnosti prostředí pro zooterapii jsou standardem definovány vždy s ohledem na typ (např. velikost, srst apod.) a druh služebního zvířete, s ohledem na konkrétní aktivitu realizovanou v zařízení, či s klientem v domácím prostředí nebo v exteriéru. Jednání o místě realizace je vždy součástí procesu kontraktování před samotným zahájením realizace. Standard dále stanoví minimální hygienicko-epidemiologické podmínky profesionální zooterapie, stejně jako možné kontraindikace.

Jednání se zájemcem a smlouva o službě. Smlouva o službě zahrnující zooterapii musí být srozumitelná a zohledňovat role všech aktérů včetně jejich práv a povinností. Jednání se

zájemcem je vždy otevřené a podléhá vnitřním pravidlům poskytovatele. Tento standard zohledňuje požadavek praxe zooterapie ve vztahu k nezbytnému detailnímu identifikování skutečných potřeb a očekávání klienta, žáka, studenta a pedagoga, zodpovědné osoby v zařízení nebo rodiny právě od zooterapie, jejích možných efektů stejně jako jejích limitů. Smlouva a vnitřní pravidla poskytovatele zohledňují situaci, kdy je zájemce o službu odmítnut či delegován jinému poskytovateli, a také situaci, kdy musí být služba předčasně ukončena např. z důvodů na straně zvířete.

Vztah mezi individuálním plánováním, vedením dokumentace a zoterapií. Zoterapeut specialista je členem týmu, který pracuje s klientem nebo v zařízení, které vede dokumentaci o své práci s klientem, realizaci sociální služby, edukace aj. respektuje požadavky individuálního plánování apod. Zoterapeut specialista vede vlastní dokumentaci vztahující se k průběhu a efektům zooterapie a tuto dokumentaci dává k dispozici jak uživateli služby, tak ostatním členům týmu tak, aby mohlo docházet k propojování požadavků individuálního plánu právě s procesem zooterapie.

Standard číslo šest se týká pracovních postupů v zoterapii, které jsou součástí metodiky poskytování zooterapie. Pracovní postupy respektují obecné požadavky kladené na metody a techniky primárního oboru, formy a způsoby jeho realizace. Zoterapeut či poskytovatel zooterapie má propracované postupy zapojování zvířete do sociální interakce v definovaném prostředí a zohledňuje vždy konkrétní potřebu či žádost klienta nebo zařízení. Pracovní postupy v zoterapii zahrnují intervize, poradenství, supervize a případně průběžné evaluace, které umožňují hodnotit efektivitu poskytované služby. Důležitou součástí jsou písemně zpracované postupy reflektování zvířete, jeho potřeb, limitů a možností. Vše je součástí dokumentace vedené zoterapeutem.

Zoterapeut musí naplňovat základní a současně nutné předpoklady pro profesionální činnosti v zoterapii. Poskytovatel zooterapie má v souladu s obecnými standardy písemně zpracovanou organizační strukturu a požadavky na pozici zoterapeuta specialisty, má definovanou jeho pozici a roli v týmu. Zoterapii může na profesionální úrovni realizovat pouze odborník vzdělaný v oblasti, který současně prokáže dobré znalosti v etologii konkrétního zvířete a dovednost se zvířetem pracovat. Zoterapeut disponuje komunikačními dovednostmi, dovednostmi profesní sebereflexe, otevřeností a ochotou k dalšímu vzdělávání.

Zoterapeut – v souladu se standardem číslo osm – respektuje etické zásady jak sociální práce, tak specificky sociální práce se zapojením zvířete, tak etický kodex pedagogických pracovníků a pracovníků ve školách a školských zařízeních (tzn., že respektuje práva a welfare zvířete, jak stanoví zde standard číslo dvě). Etické zásady se zde vztahují beze zbytku také na způsoby zacházení s informacemi. Poskytovatel zooterapie má mít písemně zpracované vnitřní směrnice zohledňující aktuální požadavky zákona o ochraně osobních údajů včetně aktuálních požadavků tzv. GDPR.

Zooterapeut – profesní rozvoj a multidisciplinární spolupráce. Poskytovatel služeb spojených s využitím potenciálu zvířete má mít písemně zpracovány a zcela transparentní požadavky na specifické další vzdělávání zooterapeutů specialistů, na rozvoj jejich profesní reflexe a sebereflexe a na posilování jejich kritického myšlení vůči vlastním osobním motivům pro danou profesionální činnost. Zooterapeut specialista je vždy členem multidisciplinárního týmu, což vyplývá z organizační struktury pracoviště, a má jasně definovány pravomoci a z nich plynoucí zodpovědnost vůči plnění cílů práce s klientem, žákem, studentem a posláním zařízení poskytovatele.

Podpora zooterapeuta – metodika, supervize, poradenství, výcvik – je standard číslo deset, jehož formulace vyplývá z předchozího. Poskytovatel zooterapie má mít k dispozici podpůrnou síť odborníků na metodiku, supervizi, poradenství a výcvik dílčích dovedností nutných pro profesionální zooterapii. Poskytovatel realizuje analýzu výchozího stavu u každého zooterapeuta ve vztahu k nové cílové skupině, nebo zakázce a na základě analýzy výchozího stavu stanoví potřeby zooterapeuta, jejichž naplnění je nutnou podmínkou profesionálního výkonu jeho aktivit. Metodická podpora zooterapeutů je zásadní a znamená využití modelu odborného profesního fóra, coby ověřeného funkčního nástroje tvorby kompetencí.

Organizace, která přijímá nebo poptává zooterapii jako externí službu, má stanovena svá práva a povinnosti standardem číslo jedenáct. Zejména je stanoveno, jaké jsou základní a nevyhnutelné podmínky pro realizaci zooterapie, jaká jsou očekávání poptávajícího, jaké je nutné personální zajištění realizace zooterapie na straně přijímající organizace. Organizace poptávající službu zahrnující zooterapii s ohledem na individuální plán práce, na posláním a cíle své služby, jejichž dočasnou součástí se stává zooterapie. Zodpovědnost za výsledný efekt nese zejména přijímající organizace, zooterapeut nese zodpovědnost za tu část, kdy vyjednává, realizuje a vyhodnocuje službu zooterapie.

Stížnosti, rizika a nouzové situace se specificky objevují také v zooterapii. Proto poskytovatel těchto služeb opět pomocí průběžného rozboru rizik určuje, konkrétně pojmenovává rizika poskytování zooterapie s ohledem na všechny potencionálně zapojené aktéry a subjekty. Rizika a nouzové situace jsou identifikována také ve vztahu k prostředí realizace a veřejnosti, která může být při zooterapii v exteriéru nebo v terénu jejímu uskutečňování přítomna. Nouzové situace v zooterapii poskytovatel definuje také ve vztahu k restriktivním opatřením, která jsou součástí vnitřních směrnic poskytovatele.

Posilování kvality a legitimacy profesionální zooterapie je posledním třináctým standardem a znamená, že poskytovatel zooterapie má zpracovány postupy a nabízí služby spojené s osvětovou a vzdělávací činností v zooterapii. Poskytovatel zooterapie nabízí poradenství, školení, výcviky, kurzy, stáže a další platformy pro posilování porozumění pozici a roli zooterapie v její profesionální podobě a právě v kontextu pomáhajících profesí.

Standardy kvality zooterapie jsou samozřejmě v úzké souvislosti s řádnou vnitřní dokumentací poskytovatele, s evidencí poskytovaných služeb, s publicitou služeb atd. Standardy kvality profesionální zooterapie slouží jako nutné vodítko pro pracovníky, kteří sami zooterapii neprovádí, nesou však zodpovědnost za její realizaci vůči uživateli služby, klientovi sociální práce, žáku či studentovi ve školství. Jsou to pracovníci, kteří rozhodují, zda je zooterapie vhodná právě pro daného uživatele, klienta, v daném zařízení, situaci apod.

Zooterapie – výzvy pro vzdělavatele

Odborné profesní fórum je inspirací pro vzdělavatele dospělých a zejména osob, které jsou již zainteresovány v praxi sociální práce nebo jiné pomáhající profese se zaměřením na posilování kvality života lidí v tíživých situacích obecně. Model profesních kompetencí specialisty zooterapeuta je prostřednictvím odborného profesního fóra rozvíjen v souladu s tezí Delorse (1996) ve všech čtyřech oblastech či pilířích vzdělávání:

1. Učit se vědět nebo poznávat tím, že specialista zooterapeut kombinuje dostatečně široké obecné znalosti a možnosti hlubšího zaměření na konkrétní problém – cíl zooterapie.
2. Učit se jednat za účelem získání nejen jasně definované profesionální dovednosti, ale také za účelem dovednosti řešit širší portfolio situací a pracovat v týmech.
3. Učit se spolu žít, rozvíjet chápání ostatních lidí, pracovat na společných projektech a učit se zvládat konflikty. Zooterapeut se podílí na široké osvětě své práce tak, aby byl zřetelný její rámec.
4. Učit se být zooterapeutem tak, aby každý rozvíjel svou osobnost a byl schopen jednat s rostoucí autonomií, úsudkem a osobní zodpovědností.

Vzdělávání zooterapeuta specialisty nesmí v tomto ohledu vynechat žádnou z rovin potenciálu člověka – paměť, kognice, smysl pro krásu, fyzické dispozice, komunikační dovednosti (Delors, 1996).

Zařazení tématu zooterapie do vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků (potažmo specificky speciálních pedagožek a pedagogů) na vysokých a vyšších odborných školách v ČR v disciplíně teorie a metody sociální práce realizuje Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, na Technické univerzitě v Liberci byl do akademického roku 2010/2011 tématu zooterapie věnován prostor jednoho semináře v disciplíně Praktická péče o zdravotně postižené a seniory. Tradice vzdělávání v oblasti profesionální zooterapie tedy není v českém prostředí nulová.

V systému dalšího vzdělávání sociálních pracovníků akreditovaného MPSV nabízí v současné době několik na sebe navazujících kurzů profesionální zooterapie NNO Elva help z.s. Liberec. Ostatní nabídky jsou věnovány konkrétním technikám zooterapie s ohledem na konkrétní druh zvířete zapojeného do interakce s uživatelem služby. V této oblasti zaznamenává

autorka předloženého studijního textu v době jeho tvorby mírnou stagnací a jakési obavou reprezentantů řídicích orgánů o další akreditované vzdělávání.

Vzdělávání v zooterapii – americká inspirace

Inspiraci pro inovaci vzdělávacího systému ve vztahu k zařazení zooterapie do kurikula vzdělávání na vyšších odborných a vysokých školách v ČR lze nalézt v zahraničí. V rámci modelu sociálních inovací je třeba upozornit na limity a rizika přenositelnosti modelů validních v jiných socio-kulturních kontextech do našeho prostředí.

Například na americké univerzitě v Denveru je studium sociální práce s asistencí zvířat koncipováno jako rozšiřující studium pro magisterská studia v oboru Praxe sociální práce s asistencí zvířat, a ještě dvou dalších (University of Denver, 2018). Absolvent tohoto postgraduálního vzdělávání se učí tvořit, implementovat a hodnotit programy zooterapie, ve kterých se zvíře stává učitelem, terapeutem, facilitátorem a podpůrným systémem. Absolvent dále nabývá kompetence vybírat nejvhodnější zvíře pro konkrétní terapii ve všech jejích podobách stejně jako pečovat o zvíře v souladu s celonárodně platnými standardy welfare (ve smyslu „dobrých životních podmínek“) zvířete (i existenci dokumentu, který na národní úrovni stanoví standardy péče o zvíře zapojené do pomáhajících profesí, lze vnímat jako více než inspirativní). Významným výstupem učení v denverském vzdělávacím modulu je pochopení způsobů jak rozpoznat, hodnotit a intervenovat v případě násilí, které je identifikováno na úrovni častého spolu-výskytu zneužívání zvířete a současně násilí na člověku (rozumíme tomu tak, že např. v rodině, kde lze pozorovat týrání domácího mazlíčka, lze předpokládat výskyt některé z forem násilí na „lidských členech“ domácnosti). Studenti se dále učí osvojit si a správně používat terminologii založenou na přírodních terapiích ve své sociálně pracovní praxi a stávají se obhájci dobrých životních podmínek a práv zvířat stejně jako etického zacházení s nimi.

S ohledem na kvalifikační požadavky v Česku stanovené zákonem je však složité odpovědět na otázku, jakým systémovým krokem by v České republice mohla být tato vzdělávací inovace realizována. Významnou úlohu by zde mohly sehrát zastřešující organizace v sociální práci, zejména Asociace vzdělavatelů v sociální práci (dále také ASVSP). Toto profesní sdružení vytváří platformu pro setkávání představitelů vysokých a vyšších odborných škol, na kterých se vzdělávají studenti v oborech s názvem sociální práce (a s podobnými názvy). Na těchto školách by bylo možné zavést nabídku rozšiřujícího studia jak pro bakalářské, tak pro magisterské programy, v níž by figurovala zooterapie jako obor připravující do praxe zooterapeuty specialisty v souladu s obsahem nabízeným univerzitou v Denveru a imperativy zjištěnými výzkumem a letitou praxí (převážně) neziskových organizací v ČR. Současně by se obsah „denverského modelu vzdělávání“ měl promítnout do možností nediplomových akreditovaných kurzů v sociální práci a dalších vzdělávacích profesích. Analogicky lze uvažovat o zapojení asociací a různých odborných platforem v oblasti školství. Významným krokem k posílení této tendence je jednání o zařazení kvalifikace zooterapeut specialista do

národní soustavy kvalifikací. V tomto musí sehrát zásadní roli profesní sdružení zooterapeutů, které se postupně utváří.

Dílčí shrnutí

Jak bylo několikrát zdůrazněno, pro kvalitní vzdělávání v zooterapii je nutné formulovat metodiku poskytování této činnosti v pomáhajících profesích ve velmi konkrétních obrysech jak legislativních, tak institucionálních, kvalifikačních a tím pádem i v oblasti vzdělávání. Je třeba projednat standardy kvality zooterapie a zahájit proces legitimizace nové profese v Národní soustavě kvalifikací – zoterapeuta specialisty.

Současně je nezbytné podpořit vzdělávání v zooterapii pro všechny zainteresované profesionály tak, aby se součástí jejich kompetence stala dovednost správně indikovat zooterapii v případě konkrétního klienta sociální práce, konkrétního uživatele sociální služby, konkrétní typ vzdělávací instituce, edukační proces a potřeby či konkrétního zařízení poskytujícího sociální služby a vzdělávání, zejména vzdělávání pro lidi se specifickými potřebami.

3 Profesionální zooterapie ve speciální pedagogice jako sociální inovace

V této části textu je specifikováno, že profesionalizace zooterapie v Česku musí mít charakter sociální inovace, tedy nástroje, který prostřednictvím projektu a pilotního ověření jeho dopadu zahájí sociální hnutí a systémovou změnu. Sociální inovace je proces, který může být realizován tzv. zdola, to znamená jako aktivity reflektujících odborníků v terénu, v každodenní praxi, které ukazují na nutnost jejich společenské změny. To je proces, který ve vztahu k zooterapii ve speciální pedagogice aktuálně pozorujeme.

Sociální inovace v oblasti aktivních činností profesionála se zvířetem může být ilustrována na základě příkladu dobré praxe – aktivit za účelem působit na jedince a jeho rodinu směrem k posilování kvality jejich života. Terapeutické působení zde má však jeden významný rozměr, a tím je rozměr sociální terapie. Jedná se tedy o příklad sociální terapie pomocí specificky připraveného psa-asistenta. Jejím cílem je sociální a potažmo psychosociální rehabilitace dítěte se specifickými potřebami, rodiny a prostředí. Abychom mohli vyhodnotit míru terapie, tedy míru, do jaké skutečně došlo k obnovení nebo posílení sociálních kompetencí klienta, je nutné použít evaluační výzkum v procesu realizace sociální inovace s názvem Pes-asistent, jehož webové stránky jsou k dispozici (viz seznam zdrojů).

Je důležité ukazovat jasně ohraničené, jasně definované činnosti s odborně vedeným psem, které vedou k výsledkům, jež mají důsledky pro život jedince, rodiny i společnosti. Takové příklady pomáhají rozvíjet obor zooterapie jako skutečně profesionální praxi a vytvářejí prostor pro expertní reflexi, jež pokládá základy pro vědeckou činnost v této oblasti.

Vzdáleným, i když ne nereálným cílem, by mělo být vytvářet jasný odborný diskurz, který ohraničí kontrolovatelné a profesionální činnosti se zvířaty od laických, neodborných. Obě sféry mají své opodstatnění a uživatele, je však důležité začít tvořit jasnou hranici mezi nimi. Příklad dobré praxe je zpracován dle obecné logiky, v první řadě je třeba stručně vysvětlit, jaký problém řeší inovace Pes-asistent.

V praxi poskytovatele registrovaných sociálních služeb spojených s profesionální zooterapií se lze již od roku 2009 setkávat s poptávkou specifických služeb pro jedince a rodiny, které se potýkají se sníženou nebo snižující se sociální kvalitou života v důsledku specifických potřeb. Záměrně nehovoříme o postižení nebo diagnóze, v zooterapii pracujeme na **nízkoprahové bázi**, to znamená s jedinci a rodinami, kteří potřebují takovou pomoc a podporu, na kterou umíme reagovat nabídkou služeb. Konkrétní název postižení nebo diagnózy zjišťujeme až na druhém místě. Na místě prvním jsou každodenní potřeby dítěte (případně dospělého) a jeho rodiny, případně širšího okolí. Pečujícími osobami mohou být například právě profesionálové v zařízeních.

Problém, který profesionální zooterapie jako konkrétní forma psychosociální pomoci za využití specificky vedeného psa řeší, je tedy absentující nabídka služeb, které by uměly reagovat právě na potřeby lidí a rodin, které mají pocit, že již veškeré možnosti vyčerpali. Jsou to také rodiny, které mají zkušenost s asistenčními zvířaty a tuto zkušenost hodnotí jako jejich situaci nevyhovující. Proto vznikla služba pes-asistent, která je založena primárně na principech sociálních, nikoli kynologických. Kynologické zázemí a principy přípravy asistenčních psů tato inovace neruší ani nezpochybňuje, naopak, jedná se o rozšíření nabídky služeb, které mohou využít lidé v obtížné životní situaci v důsledku postižení.

Osoby se zdravotním postižením totiž tvoří výrazně heterogenní skupinu, které je třeba nabídnout aktivní přístup služby zohledňující jejich specifické potřeby. Profesionální zooterapie v podobě služby pes-asistent jim nabízí službu, která jde za klientem do jeho přirozeného prostředí, respektuje nutnost podpořit vazby psa a celé rodiny, nikoli pouze jednoho jejího člena, který je klientem. Problém stávajícího systému přípravy asistenčních zvířat je také v časové náročnosti, kdy klient pasivně čeká na psa 1–2 roky, kdežto psa-asistenta má od počátku realizace služby. Pes-asistent přináší nejen ekonomické benefity, ale právě benefity sociální. Je to **terénní služba**, individuální práce, respekt, participace, aktivní přístup, spoluzodpovědnost klienta – uživatele – příjemce na procesu. Cílem je pes, kterého si „trénuje klient sám“, s pomocí odborné služby, s podporou a vedením. Pes-asistent řeší problém klienta, který byl dosud pasivní a chce a umí být aktivním tvůrcem svého života, nikoli jen spotřebitelem služby, kterou dostane připravenou „na zlatém podnose“.

Příklad dobré praxe: Pes-asistent je zvíře, které je specificky vedeno odborným pracovníkem, který respektuje principy tzv. sociálního systému. Klient – člověk s postižením, rodina s handicapovaným jedincem atd. žádá o službu, do jejíž realizace je okamžitě aktivně zapojen. Pes-asistent je trénován klientem a jeho rodinou v reálném prostředí a v reálných

situacích pod vedením sociálního pracovníka-kynologa, zkoušky se psem vykonává klient, pes se učí pouze zcela účelové dovednosti, zkoušku-atest psa hodnotí odborník na diagnózu klienta. Klient se ze strany organizace poskytující psa-asistenta setkává výhradně s pracovníky odborně vyškolenými v oblastech jeho handicapu i kynologie, rozhodčí u atestu psa je expert na handicap klienta a na projevy postižení v každodenním životě a posuzuje tedy reálnou účelnost pomoci psa-asistenta klientovi. Doba čekání na aktivní zapojení do služby v sociálním systému je 1 až 3 měsíce a zahrnuje čas na detailní a opakované sociální šetření u klienta a hledání vhodného psa a vyšetření jeho zdraví a povahy. Cílem je rehabilitovaný klient, který si vlastními silami trénoval psa-asistenta pro účelnou pomoc – konkrétní podobu profesionálně vedené zooterapie s využitím psa. Protože je pes-asistent od počátku v rodině, je zde výrazně eliminováno riziko nesouladu či bariér v procesu sžívání v budoucnu.

Vstupní řízení s klienty, neboli zahájení služby pes-asistent, zahrnuje oslovení a výběr klientů, první kontakt, pečlivé vstupní šetření s cílem navázat spolupráci – nabídnout službu. Vstupní řízení zahrnuje navázání kontaktu s potencionálními klienty, příp. jejich zástupci; představení služby, cíle, způsoby práce, podmínky, evaluaci; sociální šetření potřeb klienta (seznámení s diagnózou a specifickými projevy či potřebami v kontextu psychosociální rehabilitace pomocí psa-asistenta) a potřeb celé rodiny; specifikace výběru psa, příp. práce se stávajícím klientovým psem; sociální šetření s praktickou ukázkou práce se psem z organizace, ukázkou nových postupů péče a vedení psa v rodině. Cílem je **uzavření kontraktu** s vhodným klientem, který může využít sociální systém výcviku psa-asistenta pro svou psychosociální rehabilitaci. Hlavní principy práce s klienty služby s pomocí psa-asistenta jsou:

- Aktivní zapojení klienta od počátku, individuální práce, odborné sociální šetření, respekt ke specifickým potřebám, které vyplývají ze zdravotního postižení klienta, specifickým projevům, prostředí, rodiny; aspekt komunitní (obchod, doprava, zaměstnání apod.), práce s multidisciplinárním týmem, specifická zakázka, která vyhovuje klientovi i organizaci.
- Klienti jsou odborně vedeni a podporováni při tréningu psa-asistenta tak, aby byla naplněna **individuální zakázka**. Služba je pravidelně dostupná v terénní formě, klientům je k dispozici průběžné poradenství, řešení krizových situací, podpora, motivace. Cílem je naplnit všechny etapy tak, aby klient vykonal zkoušku se psem. Hlavním cílem je klient, který si vytrénoval v rámci svých možností psa-asistenta pro psychosociální pomoc pod odborným vedením týmu.
- Je realizována samotná **inovace**, jejíž nedílnou součástí je průběžná evaluace, průběžné videozáznamy a konkrétní výstupy profesionálně vedené zooterapie v podobě psa-asistenta trénovaného pro individuální podobu práce u klienta či v rodině, komunitě.
- Nedílnou součástí služby s názvem pes-asistent je průběžné a nízkoprahové poradenství. Zde odborní pracovníci týmu poskytují službu poradenství, které se týká samotného procesu tréninku psa-asistenta, jeho života v rodině, jeho welfare, efektů,

keré má jeho přítomnost na celý **sociální systém** klienta. Služba zahrnuje také poradenství pro potencionální klienty, odbornou veřejnost. Forma poradenství je závislá na potřebách klienta. Nejčastější je emailová komunikace, telefonní rozhovory, poradenství přes Skype. Rovněž je dostupná odborná poradna, místo, kde mohou zájemci klást dotazy týkající se projektu, sociálního systému atd. Odborné poradenství poskytují kompetentní pracovníci týmu poskytovatele služby.

Lze shrnout, že hlavními dvěma modely práce s klientem profesionální zooterapie v prostředí rodiny se členem se zdravotním postižením, či jinými specifickými potřebami, v podobě psa-asistenta je přímá práce v rodině či s individuálním klientem, podpora a pomoc při tréninku psa-asistenta. Druhou rovinou je pak poradenství, které se přísně nízkoprahové, tzn. dostupné časově, místně, finančně i odborně.

Evaluace jako nástroj průběžné kontroly kvality služby pes-asistent je založena na třech krocích, které absolvují klienti v procesu aktivní přípravy psa-asistenta. Jedná o vstupní, průběžnou a výstupní (či závěrečnou) evaluaci. Vstupní evaluace zahrnuje dotazníkové šetření realizované souběžně se zahájením služby. Získávána jsou základní data o klientech – respondentech, o jejich očekáváních, potřebách a představách. Průběžná evaluace má charakter převážně kvalitativního šetření pomocí individuálních otevřených rozhovorů a skupinových rozhovorů s klienty. Dále je realizováno pozorování a dotazníkové šetření k získání zpětné vazby od zainteresované veřejnosti (odborníků a potencionálních klientů služby) k vytvoření komplexního obrázku o efektivitě služby. Vstupní a průběžná evaluace měly formativní charakter a byly realizovány pomocí individuálních a skupinových rozhovorů. Závěrečná evaluace byla sumativní a byla realizována pomocí podrobného dotazníkového šetření. Aktivity evaluace probíhaly na základě přísných etických pravidel. Výstupem evaluace je několik obsáhlých evaluačních zpráv, které zahrnují jak výstupy evaluace, tak metodiku jejich získávání, způsob zpracování dat a postupy pro implementaci výstupů evaluace zpět do služby.

V průběhu realizace služby je **evaluaci věnován poměrně zásadní prostor**, jelikož jde o významný nástroj posilování kvality poskytované služby prostřednictvím získávání a **vyhodnocování zpětné vazby** od všech dostupných prvků sociálního systému klienta, jehož součástí se tým poskytující službu stává. Evaluace je povinnou součástí inovačního systému každé sociální inovace s ambicí na systémovou změnu.

Evaluace služby Pes-asistent je v příkladu dobré praxe vlastně modelem, který je přenositelný při zajištění služby pro 20 klientů prostřednictvím 7 pracovníků či profesně zainteresovaných osob za jeden kalendářní rok. Techniky práce evaluátorky zahrnovaly zejména:

- Formulace, distribuce vstupního dotazníku včetně předvýzkum pomocí řízených rozhovorů se členy realizačního týmu a potenciálními klienty služby.
- Zpracování dotazníků a formulace závěrů aplikovatelných do praxe.

- Evaluátor/ka realizuje průběžnou evaluaci pomocí individuálních otevřených rozhovorů, skupinových rozhovorů, dotazníků a pozorování.
- Individuální rozhovory s předchozím skupinovým setkáním, ve kterém jsou účastníci služby proškoleni v evaluačních aktivitách a jejich rolích v nich.
- Individuální otevřené rozhovory s klienty a pracovníky realizačního týmu.
- Kódování a zpracování výstupů z individuálních rozhovorů.
- Realizace skupinových rozhovorů ve dvou opakováních. Výstupy skupinového rozhovoru jsou doslovně přepisovány.
- Kódování a zpracování výstupů ze skupinových rozhovorů.
- Pozorování včetně předvýzkumu, kdy jsou formulovány kategorie pozorování.
- Kódování a zpracování výstupů z každého pozorování.
- Realizuje závěrečnou – výstupní evaluaci pomocí dotazníkového šetření.
- Zpracování dotazníků a formulace závěrů aplikovatelných do praxe.
- Zpracování závěrečné evaluační zprávy, která zahrnuje výstupy všech kroků evaluace.

Profesionální evaluátor musí spolupracovat s týmem, který realizuje službu přímo v terénu, současně však stojí stranou. Doporučená kvalifikace evaluátora zahrnuje vysokoškolské vzdělání v primárním oboru zájmu, zejména v sociální práci a speciální pedagogice; vzdělání v sociálním výzkumu a dobrá znalost jeho metod a technik; dovednosti vedení efektivního rozhovoru; dovednost formulovat srozumitelné a informačně bohaté závěry z výzkumu; dobrá orientace v legislativním a institucionálním rámci evaluované služby.

Evaluace je realizována ve třech rovinách: jako vstupní, kdy výstupem je analýza výchozího stavu. Následuje evaluace průběžná, která ověřuje indikátory definované analýzou výchozího stavu v průběhu aplikace služby psychosociální rehabilitace. Závěrečná – výstupní, nebo také sumativní, evaluace umožní konstatovat rozdíl mezi počátečním a koncovým stavem parametrů sociální kvality života klienta a jeho rodiny. Díky porovnání výstupů vstupní a výstupní evaluace bylo možné v projektu Pes-asistent konstatovat tzv. **sociální impakt** inovace. Jednoduše řečeno, evaluace umožní zjistit, zda a jaký dopad má aplikace služby psychosociální rehabilitace pomocí psa-asistenta na definované parametry kvality života klienta.

Odborná evaluace služby profesionální zooterapie v konkrétní podobě označené jako pes-asistent sleduje u každého klienta vždy od počátku poskytování služby vývoj či změny v těchto základních parametrech (a zde je inspirací pro inovační model v prostředí, ve kterém je patrný dopad diagnózy jejího nositele):

- Dopad diagnózy člena rodiny s postižením na sociální kvalitu života celé rodiny. V současné době službu pes-asistent využívají klienti – rodiny např. s: autismem, hyperaktivitou spojenou s poruchou osobnosti, Aspergerovým syndromem, dětskou mozkovou obrnou, lehkým mentálním postižením, sluchovým postižením. Dopad diagnózy je sledován na škále 1–5 a průběžně monitorován. U všech osob dochází

v daném parametru k mírnému zlepšování již po prvních třech měsících užívání služby pes-asistent.

- Ne/přítomnost předchozí zkušenosti se zvířaty, psy a asistenčními psy. Mezi klienty služby pes-asistent jsou lidé, kteří dříve využili službu asistenčního psa, tedy psa trénovaného předem v jiném (kynologickém) systému přípravy psa. Všichni klienti tuto službu opustili, protože nevyhovovala jejich specifickým potřebám. Například rodina s autistickým dítětem nepotřebuje, aby pes uměl rozsvítit nebo zapnout pračku, potřebuje, aby se pes stal klidným společníkem všech členů rodiny, a tím zmírnil neustálé napětí, které může plynout z autistických projevů dítěte.
- Počet hodin denně věnovaných přímé a nevyhnutelné péči o člena s postižením. Na počátku služby se většina klientů vyjadřuje tak, že pečuje v podstatě nepřetržitě. Již samotná skutečnost, že si v tomto nepřetržitém programu dokáží zorganizovat čas na trénink psa-asistenta, ukazuje, že přítomnost psa-asistenta a úkoly, které s sebou přináší, aktivizují pečující a mobilizují jejich motivaci učit se něco nového, zvládat „staré“ úkoly novým způsobem a efektivně hospodařit s časem.
- Kvalita soužití v nukleární rodině bývá klienty služby na jejím počátku označována jako „ohrožená“, atmosféra v rodině jako „napjatá“, situace jako „beznadějná“ nebo „bezvýhodná“. Nejpozději po šesti měsících užívání služby se již tyto výrazy v hodnocení atmosféry v rodině téměř nevyskytují. Naopak, klienti mluví o posílení soudržnosti, příchodu nového kamaráda, člena rodiny, který rodinu stmelil a posílil i její vazby do vnější komunity, obce, ve které její členové, pracují, studují.
- Komplikující faktory služby – např. zhoršení zdravotního stavu, zhoršení fyzických důsledků plynoucích s postižením, výskyt tzv. únikových tendencí pečujících osob. Výzkum ukázal, že zhoršení zdravotního stavu pečovaného, nebo výskyt závažného onemocnění pečujícího, ohrožují efektivitu služby pes-asistent pouze na jejím samém počátku a pouze v případě, že psem-asistentem se stává nový pes. Většina klientů služby trénuje psa, který již v rodině byl, proto situace ohrožující proces profesionální zooterapie nastává velmi zřídka. Pokud dojde k progresi v oblasti důsledků postižení později než tři měsíce po zahájení služby, neznamená to její ohrožení nebo nutnost ukončení. Rodina má již dovednosti, díky kterým dokáže v tréninku psa-asistenta a ve spolupráci s poskytovatelem služby pokračovat.
- Únikové tendence pečujících osob – jako například užívání alkoholu, zklidňujících léků či zneužívání jiných psychoaktivních látek je velmi obtížné zjišťovat. Na počátku služby nelze tento faktor v evaluačním výzkumu příliš otevřít. Po přibližně třech až šesti měsících služby a její evaluace však klienti sami zpravidla poznamenají, že díky profesionální zooterapii psem-asistentem získávají sebejistotu a schopnost relaxovat i s menším množstvím původních únikových tendencí.

Profesionální zoterapie pomocí psa-asistenta prokazatelně posiluje sociální kvalitu života celé rodiny, ve které žije člověk s postižením. U osob, které jsou současně klienty pobytového zařízení lze zaznamenat významný vliv na chod celé jedné části zařízení, v níž je

klient residentem. Tým pracovníků, kteří mají klienta „na starost“ se stává jakousi rodinou psa-asistenta, a tím dochází k přenosu pozitivních účinků profesionální zooterapie i na profesionální tým poskytovatele služby.

„Pes-asistent – psychosociální rehabilitace“ je sociální služba, která obsahuje prvky aktivizace, sociální rehabilitace, odborného poradenství, edukace, podpory stávajících sociálních vazeb a vztahů klienta, nácvik dovedností, trénink sebeobsluhy a soběstačnosti a zprostředkování sociálního prostředí. Klienta zmocňuje, rehabilituje, vzdělává, propojuje s jeho sociální sítí, upevňuje jeho sociální vazby. Klient si díky nově nabytým znalostem a dovednostem dovede trénovat svého psa-asistenta, který se tak učí dovednostem účelným k dopomoci klientovi při individuálních projevech jeho diagnózy. Tím se tato služba stává **příkladem dobré praxe sociální inovace a systému, kde je kontrolovaným způsobem zapojena profesionální zooterapie**. Pes-asistent je asistenční pes, kterého klient získal metodou Pes-asistent – psychosociální rehabilitace. Je to pes, kterého trénoval sám klient za asistence odborného pracovníka a který umí základní a specifické, účelné dovednosti k dopomoci klientovi. Ty prokázal v atestu psa-asistenta spolu s klientem před odborníkem na diagnózu klienta. Pes-asistent zároveň při kontrole a vyšetření zkušeným veterinářem vykázal negativní zdravotní nálezy slučitelné s reálnou zátěží při výkonu služby psa-asistenta.

Pes-asistent je konkrétním příkladem profesionální zooterapie v praxi – jedná se o nabídku, v jejímž rámci dochází k významnému socioterapeutickému působení psa na člověka s postižením nebo v jinak tíživé sociální situaci. Evaluace této služby ukazuje nejen na pozitivní působení zvířete ve službě, ale také na nezastupitelnou roli multidisciplinárního týmu, který službu poskytuje.

3.1 Etologicko-emoční způsob vedení zvířete v profesionální zooterapii

Další součástí konceptu profesionální zooterapie coby sociální inovace s potenciálem systémové změny jsou nástroje vědeckého uchopování celého konceptu nikoli jen jeho dílčích částí. Tedy zooterapie zvláště a pomáhajících profesí na druhé straně. Je třeba postavit sociální inovaci na teoreticko-metodologickém diskurzu a současně validních nástrojích výzkumu, jak bude vysvětleno dále v textu.

Etologicko-emoční způsob vedení zvířete v tréninku profesionální zooterapie, jehož výstupem je kompetence pro práci v pomáhající profesi, je založena na předpokladu, že v historickém vývoji vztahu mezi člověkem a psem došlo k vytvoření těsné etologicko-biologické vazby, nazývané až sociální symbiózou (Straková, 2001, s. 5). Podoba této vazby je považována za jedinečnou formu vztahu mezi člověkem a zvířetem. Pes je v mnoha ohledech, které budou ilustrovány příklady z praxe v textu, nenahraditelným sociálním společníkem člověka. Cílem této kapitoly studijní opory a také praxe v profesionální zooterapii se specifickým zřetelem na oblast edukace a speciální pedagogiky, je klást důraz na etologicko-emoční vedení psa kompetentním profesionálem, který „ví, co dělá“, když

přichází ke člověku se specifickými potřebami nebo specificky zranitelnému s takto připraveným psem. Důraz je kladen na to, že pomáhající práce s asistencí zvířete je postavena na kompetentním profesionálovi v jeho primární oblasti, ve speciální pedagogice, či v sociální oblasti, který je současně profesionálem na vedení psa pro sociálně terapeutické nebo sociálně rehabilitační a edukační činnosti. Nemůže se jednat o aktivity laiků, nadšenců pro „domácí mazlíčky“, kteří nerozumí kontextu speciální pedagogiky, nebo dokonce kontextu a zásadám komunikace s lidmi a současně se psem v jejím rámci.

Je naprosto nezbytné vymezit pole působnosti zvířat v profesionální podobě a v těch oblastech práce s lidmi, kde jsou zejména psi po několik dekad využíváni pro aktivity, které jsou zpravidla označovány jako canisterapie. Při prezentaci výsledků konkrétních profesionálních aktivit, které zahrnují etologicko-emoční vedení psa, je nutno opírat tyto výsledky o tvrdá data. Taková data lze získat pouze metodologicky ukázněným výzkumem. Oblasti výzkumu lze definovat jako tři základní modely:

1. sociologický výzkum;
2. metody aplikovaného výzkumu v sociální práci a pedagogický výzkum;
3. evaluační výzkum.

Následující text je proto členěn do částí, které podrobně prezentují metodologicky kontrolované prostředí sběru dat pro legitimizaci etologicko-emočního vedení psa pro účely práce s lidmi s využitím zvířat obecně. V textu jsou využity výstupy a data z výzkumů realizovaných při hodnocení sociální inovace *Pes-asistent* (Thelenová, Tvrdá, 2015), data z výzkumu s uživateli služeb Elva help z.s. a data z projektu *Nová řešení pro rozvoj kompetencí v ZOO-terapii v sociální práci* (Thelenová, 2016).

Základní výzkumné modely – sociologický výzkum

Sociologický výzkum je metodologicky nejpropracovanější systém sběru dat, který lze pro zjišťování skutečné podoby sociální interakce mezi profesionálem a člověkem se specifickými potřebami využít. Sociologický výzkum je z prezentovaných modelů také nejpůvodnější, má mnoho podob a aplikovaných forem. Konečným cílem všech podob sociologického výzkumu je popisovat realitu nikoli objektivně – což dle moderní sociologie není možné – ale bez spekulací, bez přílišného subjektivního zkreslení, které vždy a přirozeně vyplývá z přítomnosti výzkumníka ve výzkumné situaci. Sociologický výzkum chápeme jako cílevědomé, systematické a organizované získávání, zpracování a interpretaci informací o sociální dimenzi reality. Sociologický výzkum se řídí přísnou logikou, kterou označujeme jako metodologie (Disman, 2014, s. 13).

Metodologie není jen rámcem pro správný – stanovenému cíli adekvátní – výběr metod a technik sběru dat, ale je zejména rámcem pro interpretaci toho, co nakonec získáme. Metodologie je obecnou filosofií toho, co zkoumáme, jak to zkoumáme, proč a k čemu chceme výsledky využít. Pro porozumění efektu, který přináší sociální intervence za pomoci

zvířete vedeného pomocí etologicko-emočního přístupu do života sociálního klienta je porozumění principu metodologie výzkumu zcela zásadní.

Příklad: Sociologickým výzkumem rozhodně není situace, kdy pracovník realizující canisterapii v domově pro seniory, navštíví klienty s dotazníkem spokojenosti v ruce. Takové dotazníky zpravidla obsahují otázky typu: *jak jste spokojený/á se službami, které vám naše zařízení nabízí? Jak se vám líbí pes, který za vámi 2x týdně dochází? Přejí/la byste si, aby pes docházel častěji?* Takto pokládané otázky, bez jasné vstupní metodologie, odpovědi na to, co je účelem výzkumu, pro koho výsledky mají být určeny a zejména bez jasné identifikace (operacionalizace) toho, co je to spokojenost uživatele služby domova pro seniory a jak se na ni mohu zeptat, není výzkumem. Je ztrátou času všech, kteří se na takovém zjišťování podílejí.

Zásadním úskalím, které je v sociologickém výzkumu řešeno, je úskalí definované zkoumaným objektem. Sociologickému výzkumu je někdy vytýkáno, že na rozdíl od výzkumu přírodovědného není dostatečně objektivní a jeho výsledky nejsou dostatečně nezpochybnitelné. To je dáno právě tím, že přírodní vědy zkoumají přírodní objekty, které před přírodními vědci „leží“ a je možno definovat měřítka, podle kterých mají být zkoumány. Sociologický výzkum se zabývá objekty, které jsou vytvářeny sociálně, tedy ve vztazích mezi jednotlivci, mezi jednotlivcem a skupinou, mezi skupinami, mezi jednotlivci a institucemi atd. Základní vlastností objektu, který zkoumá sociologie, je tedy to, že do své existence promítá otázky smyslu, významu, vlastní interpretace reality, vlastních potřeb, očekávání a tak dále (Kubátová, 2006, s. 68).

Z řečeného vyplývá, že sociologický výzkum je velmi složitou disciplínou, u které je velmi důležité si uvědomit, že výstupem jsou vždy data vázaná na své zdroje – tedy lidi v sociálních situacích, kterým nějak rozumí a nějak je sami interpretují. Sociologická data nikdy nemohou být objektivní ve smyslu slova přírodních věd. Takovou optikou je třeba se dívat na výzkumné zprávy z oblasti sociálních intervencí za pomoci psa v jakékoli oblasti profesionální práce s lidmi – nikoli jako na objektivní realitu, ale jako na příběh člověka v určité situaci. Do tohoto příběhu vstupuje také příběh sociálního aktéra, který data sbírá (Kubátová, 2006, s. 69), v sociologii přiznáváme, že výzkumník částečně – avšak významně – tvoří realitu, kterou zkoumá právě tím, že ji zkoumá. V sociologickém výzkumu máme nástroje, kterými lze eliminovat mnohá zkreslení, ke kterým nevyhnutelně dochází a posilovat míru objektivitu zjištěných dat vůči jejich subjektivnímu propojení s člověkem, který data poskytl. Existují čtyři základní kroky v této tzv. objektivizaci výzkumných postupů a zejména v jejich kontrole (Surynek, Komárková, Kašparová, 2001, s. 18–22):

- Respektování úplnosti a posloupnosti jednotlivých operací, jakož i jejich správné provedení.

Zde je příkladem situace, kdy nemůžeme sestavit dotazník spokojenosti klientů se službou canisterapie v pobytovém zařízení pro seniory, aniž bychom měli znalost teorie spokojenosti

seniorů v pobytovém zařízení a teorii canisterapie. Správnost provedení spočívá v respektování skutečnosti, že nelze sestavit dotazník bez předchozích zkušeností a znalostí empirického výzkumu.

- Hodnocení nezávislými hodnotiteli, expertní posouzení.

Vždy je ku prospěchu věci, pokud máme možnost konzultovat své závěry s lidmi, kteří stáli mimo samotný proces výzkumu a současně mají dobrou znalost výzkumné metodologie a praxe, kterou zkoumáme. Je nutné nebát se „udělat chybu a nechat experta, aby ji odhalil“.

- Shoda výsledků šetření s reálnými skutečnostmi.

Existují výzkumy, které například predikují výstupy a výsledky nějaké sociální intervence (např. očekáváme, že se po aplikaci canisterapie dlouhodobě zlepší nálada klienta). Je nutné data z takových výzkumů vždy přísně srovnat s realitou, která skutečně nastala. Na základě diskrepancí je pak třeba zasahovat do metodologie a metodiky výzkumů. Může se stát, že zjistíme, že se nálada klienta nezlepšila. Nemusí to být však proto, že by canisterapie nefungovala, ale proto, že jsme se ve výzkumu ve skutečnosti ptali na něco jiného.

- Spojení a zařazení výsledků do obecného poznatkového rámce.

V oblasti práce s lidmi panuje představa, že teorie a praxe jsou od sebe na hony vzdáleny a lidé, kteří formulují teorie, neví o praxi nic. Není tomu tak. Možnost opřít se při interpretaci subjektivně podmíněných dat o teorii lidského chování a teorii chování psa v zátěžových situacích je obrovskou výhodou, která může usnadňovat porozumění každodennímu životu klienta, člověka, profesionála i psa.

Mimo uvedené obecné principy sociologického výzkumu je třeba zmínit základní postupy jeho realizace. Tyto postupy se totiž v aplikované podobě vyskytují i v dalších dvou zde zmiňovaných modelech výzkumu – ve výzkumu v sociální práci, potažmo v pedagogickém výzkumu a v evaluačním výzkumu.

Za základní postupy sociologického výzkumu zde považujeme:

1. Stanovení předmětu, účelu a cíle výzkumu.
2. Rozbor zkoumané problematiky.
3. Sestavení výzkumného týmu.
4. Předvýzkum.

Všechny uvedené části výzkumu jsou zcela nezastupitelné a jejich pořadí je také závazné. Zásadní a časově nejnáročnější je rozbor zkoumané problematiky, který zahrnuje jak teoretickou exploraci problému, tak například operacionalizaci pojmů (jejich převedení na měřitelné kategorie) a stanovení hypotéz. Zásadní je stanovení výzkumného vzorku, který zahrnuje respondenty, kteří nám mohou, umí a chtějí dát odpovědi vedoucí k naplnění

výzkumného cíle. Předvýzkum může ukázat, že předpokládaný výzkumný vzorek lze nebo nelze oslovit ve vlastním výzkumu, ukazuje na srozumitelnost a adekvátnost zvolené výzkumné techniky.

Pokud jde o konkrétní výzkumný design v sociologickém výzkumu, lze doporučit kombinaci kvantitativní a kvalitativní strategie, vždy s ohledem na fázi výzkumu, ve které se nacházíme. K získávání dat se nabízí tzv. třetí cesta v sociologickém výzkumu a to je výzkum integrovaný, který slouží k formulaci ucelených nových teorií sociální reality (Loučková, 2010).

Kvalitativní strategie užíváme zejména v počátečních fázích výzkumu, kdy hledáme adekvátní ukotvení ve výzkumném tématu a hledáme otázky, na které je odpovídající se klientů ptát, abychom přispěli k poznání jejich reality, do které vstupuje profesionální práce se psem či jiným zvířetem. Jinými slovy, kvalitativní výzkumná strategie slouží k formulaci primární teorie klientova světa tady a teď, tedy v situaci, kdy je součástí tohoto světa také profesionál se zvířetem, který zde nabízí nějakou podobu sociální intervence. Netvrdíme, že poznáváme dokonale klienta, jeho rodinu a život. Tvrdíme, že hledáme otázky, na které se můžeme zeptat, abychom mohli nahlédnout místo, kde se klient nachází.

Následuje využití kvantitativních technik sběru dat, kdy pomocí dotazníků, strukturovaných nebo polo-strukturovaných rozhovorů ověřujeme svoje před-porozumění klientovi v jeho světě.

Techniky, které využíváme ke sběru dat, jsou zejména:

- Otevřený rozhovor, narativní rozhovor, skupinový rozhovor.
- Dotazník, anketní lístek.
- Zpětnovazební telefonické interview.
- Analýza produktů lidské činnosti – zejména písemných záznamů tvořených klienty, příjemci profesionální zooterapie buď na naši žádost, nebo spontánně.

Praktické aplikace výzkumných nástrojů a technik sociologického výzkumu jsou předmětem diskuse v následujících kapitolách textu. Výzkum v sociální práci, pedagogický výzkum a evaluační výzkum splňují definici aplikovaného sociologického výzkumu, resp. akčního výzkumu.

Základní výzkumné modely – výzkum v sociální práci a pedagogický výzkum

Jak bylo uvedeno, výzkum v sociální práci, stejně jako výzkum pedagogický jsou modely aplikovaného výzkumu, to znamená, že se jedná o výzkumy, které vychází z požadavků praxe, na které reagují velmi konkrétním designem, sběrem dat a formulací závěrů, které do praxe opět směřují. Účelem takových výzkumů je zefektivnit nebo prokázat efektivitu sociálních intervencí.

Výzkum je pro sociální práci naprosto zásadní, byť zcela opomíjenou entitou. Sociální pracovník a speciální pedagog je současně výzkumníkem, protože se pohybuje přímo v sociální realitě klientů – lidí v tíživé sociální situaci a má možnost do ní zasahovat a ovlivňovat ji.

Toto je zásadní vlastností pomáhající profese ve vztahu k profesionální zooterapii včetně modelu AASW – sociální práce s asistencí zvířat – kdy je třeba, aby profesionálové v praxi vykonávali zdvojenou roli. Aby byli současně profesionály vykonávající svou profesní činnost s klienty a zároveň výzkumníky, kteří díky své kompetenci v aplikovaném výzkumu budou přinášet poznatky, jež umožní formulovat novodobé teorie založené na nové podobě znalostí. Nebude se jednat o obecně expertní teorie, ale teorie, které budou ihned přinášet možnosti interpretace pro praxi (Jarvis in Thelenová 2014, s. 108).

Díky poznatkům anglického pedagoga a sociologa Petera Jarvise (2012, s. 6), který se nejvýznamnější částí svého díla zabýval vzděláváním dospělých, (v českém odborném diskursu bychom řekli také) speciální andragogikou a gerontagogikou, můžeme formulovat imperativy aplikovaného výzkumu v sociální práci stejně jako v pedagogickém výzkumu takto:

1. nezačínat formulací teorie, ale zkoumat praxi,
2. neomezovat se pouze na vědecký/materialistický přístup,
3. používat teorie, které sahají za tradiční teorie sociální práce, jelikož porozumět sociální práci znamená rozumět životu jako takovému – a to současně v podobě lidského života i v podobě jiných životních forem.

Z dosud uvedených poznatků o aplikovaném výzkumu vyplývá, že výzkum v sociální práci a výzkum pedagogický je důležitý pro to, abychom mohli vytvářet teorie. Teorie je zobecněnou skutečností, není to jen kniha nebo článek, který vznikne v pracovně svého autora. Teorie je zobecněnou a tudíž přenositelnou zkušeností, která může a má být užitečná profesionálům v praxi, kteří se setkají s podobným případem, příběhem, situací nebo právě metodou práce. Toto se týká právě profesionální zoterapie a v jejím rámci způsobu vedení psa, který jsme označili za etologicko-emoční. Proto je zde na výzkum kladen takový důraz.

Profesionál v praxi, který se specifickým způsobem zabývá zoterapií a užívá trénované zvíře, má možnost pozorovat efekt své praktické činnosti, a pokud má osvojeny kompetence výzkumníka, má možnost zaznamenat své pozorování v podobě kazuistiky či příkladu dobré praxe. Z více pozorování pak může vzniknout kazuistická studie, sborník příkladů dobré praxe, metodická příručka a v závěru také ucelená metodologie v praxi pozorovaného přístupu. Pokud zasadíme takovou studii do teoretického rámce sociální práce a pedagogiky či speciální pedagogiky, je možné jejich základní teorii rozšířit o novou část. To je ostatně model vývoje vědeckého myšlení a poznávání. Pokud se vrátíme do praxe edukace lidí se specifickými potřebami, můžeme konstatovat, že výzkum je v současné době nejen potřebným, ale také žádaným procesem. Jak říká např. Matulayová (2011, s. 9, 10)

organizace v praxi vítají důkazy a konkrétní a použitelné záležitosti. Například často potřebují změřit své činnosti, porovnat s praxí jiných organizací a navrhnout nezbytné změny k lepšímu. Výzkum je o poznání reality. Realita se mění, každý ji vytváří jinak a proměnné mohou různě splývat. Každý výzkum má svoje limity, je však třeba směřovat k tomu, abychom v rámci svých možností porozuměli tomu, co se děje, nebo abychom to alespoň v té chvíli, v tom okamžiku a s těmi nástroji, které máme k dispozici, změřili.

Skutečně realitě porozumět ale znamená chovat se v realitě ukázněně, být otevřený skutečnosti a nikoli chtít ověřovat své hypotézy. Podle posledních trendů formulace hypotéz do výzkumu v sociální práci a ve speciální pedagogice vůbec nepatří, jelikož hypotéza a její sestavení obnášejí významný podíl řešeršní práce a teoretického výzkumu. To po profesionálních sociálních pracovnících a pracovnících ve školství nelze požadovat. Je vhodné zahájit výzkum v sociální práci kvalitativním šetřením, tedy vstupem do reality, kterou chceme zkoumat vyzbrojeni pouze dostupnou teoretickou znalostí problému a výzkumnou otázkou. Dalším krokem je pak sbírání výzkumných problémů. Klienti naší služby, klienti sociální práce, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich chování, či jeho důsledky sami otevírají možnosti výzkumu tím, že nám ukazují, jaké úkoly je třeba řešit. Takto pomáhají formulovat smysluplné otázky kvalitativního a následně kvantitativního výzkumu se zaměřením na profesionální výkon pomáhajících profesí, a to včetně těch, které vyžadují kvalifikaci speciálních pedagogů a pedagožek.

Pro výzkum jsou naprosto esenciální jeho **etické imperativy**, které jsou pomocí parafráze výzkumníkova desatera shrnuty dále v textu. Na tomto místě je třeba připomenout a podtrhnout, že výzkum vyplývá ze zásad a poznatků sociologického výzkumu, a proto respektujeme skutečnost, že sociální pracovník a speciální pedagog zkoumanou realitu svým výzkumem nejen popisují, ale současně vytváří. Je důležité umět pracovat s výzkumným fenoménem, kterým je tzv. bias – zkreslení, dané právě osobou a chováním výzkumníka. Pokud je splněna podmínka, že výzkumník je současně speciální pedagog a respondent je současně jeho žák, student, rodič ... pak je zkreslení několikastupňové a přesto, že se mu nelze vyhnout, lze s ním pracovat. Jednou z technik je zde například opakovaná aplikace výzkumné techniky u stejného respondenta v jiné situaci. Například za účelem naplnění jednoho výzkumného cíle realizujeme se stejným respondentem několik pozorování, několik rozhovorů a každý záznam pak vyhodnocujeme zvlášť jako samostatný případ.

Příklad: Pokud chceme opravdu porozumět efektu působení zvířete v procesu sociální intervence, je třeba pozorovat několik kontaktů téhož klienta s tímtož pracovníkem a psem. Z výzkumného hlediska je velmi zajímavé, pokud může být taková intervence zaznamenána například jako audiozáznam, nebo lépe videozáznam, a výzkumník může kombinovat informace ze svých poznámek, z reflexe svých prožitků, ze signálů psa také se záznamem. Samotný kontakt za přítomnosti psa může trvat cca 15 minut, výzkumná práce se záznamy až několik hodin. Již prosté sledování či poslouchání jednotlivých záznamů ukazuje širokou škálu reakcí a efektů, ke kterým intervence vede. Pokud lze realizovat „kontrolní“ pozorování

situace pracovník – klient bez přítomnosti psa, je to z výzkumného hlediska velmi výhodné. Vyhneme se přehnaným interpretacím a zkreslením, ke kterým často vede nevědomá snaha připisovat psovi „větší zásluhy“, než ve skutečnosti má. Teprve poté sestavujeme příběh klienta, nebo případ, ale stále ještě netvrdíme, že jde o dokonalé poznání klienta nebo problému nebo situace, ve které se nachází, ani metody, kterou jsme v intervenci použili.

Výstupem výzkumu v profesionální zooterapii je vždy pouze přibližná představa o tom, co můžeme vědět o klientovi, jeho situaci, problému, který společně řešíme, metodě, kterou při práci s klientem používáme. Výzkum, přesto, že je aplikovaný, je stále nehodnotící. To znamená, že jeho konečným výsledkem není hodnocení na škále dobře – špatně, nebo dostatečně – nedostatečně apod. Výsledkem výzkumu je detailní a zejména kontextuální popis zkoumaného fenoménu tak, jak je v dané situaci výzkumníkovi přístupný, a současně vyvození návrhu opatření pro praxi, které z výzkumu vyplynulo. V tomto bodě je třeba být obzvláště metodologicky ukázněný a vyvozovat opravdu pouze ta opatření, která lze podepřít daty z výzkumu, neinterpretovat, nedovozovat, nevkládat do sociální reality nic, co tam během našeho pozorování nebylo.

Příkladem naopak hodnotícího výzkumného modelu, který je užíván zcela záměrně za účelem hodnocení efektivity nástrojů sociální práce, práce ve vzdělávání a školských zařízeních je evaluační výzkum.

Základní výzkumné modely – evaluační výzkum

Východiskem pro evaluační výzkum je stále sociologický (nehodnotící) výzkum a aplikovaný výzkum v sociální práci a pedagogický výzkum (nehodnotící), které ústí v model, jehož samotným účelem je **měnit zkoumanou realitu**.

Evaluační výzkum je považován za praktický nástroj nejen popisu a mapování profesionální zoterapie ve speciální pedagogice, ale zejména její okamžité proměny. Matulayová (2011, s. 8) zdůrazňuje, že v evaluačním výzkumu se jedná o zkoumání účinnosti intervencí pomáhajících profesionálů. Pokud by profesionální pracovníci v zooterapii měli právě takové nástroje, mohli by daleko zodpovědněji a s větší rozvahou jasně formulovat, co jako pracovníci vlastně potřebují, co by měli dělat a jak postupovat.

Cílem evaluačního výzkumu je prostřednictvím dat od příjemců služby a všech dalších tzv. stakeholderů (všech subjektů, které mají zájem na změně situace) ovlivňovat podobu služby už v samotném průběhu – procesu její realizace. Evaluátor je člověk, který je odborníkem na výzkum, je dobrým znalcem zkoumané výšece reality, kterou evaluuje, ale není aktuálním vykonavatelem pozorované intervence. To znamená, že jako poučený profesionál ví, na co se má při svém pozorování zaměřit, současně věnuje pozornost veškerému kontextu tak, aby mohl vyhodnotit význam jednotlivých faktorů, které do výkonu vstupují. Výsledkem jeho práce pak musí být nezávislá – ale současně expertní – reflexe práce profesionála a formulace doporučení pro budoucí podobu služby, pro další kontakt s klientem tak,

aby služba skutečně naplňovala svou filosofii a cíle, tak aby byla efektivní. Výstupem práce evaluátora jsou evaluační zprávy, na jejichž základě pak mohou realizátoři profesionální zooterapie nejen ve speciální pedagogice prokazovat svou legitimitu, mohou podepřít své argumenty pro rozšiřování služeb a jejich modifikaci, které mohou být spojeny s vyššími finančními nároky.

Evaluační výzkum je velmi užitečným nástrojem pro prezentaci výkonu konkrétní praxe v konkrétním zařízení tak, aby byla srozumitelná co nejširší veřejnosti a to nejen odborné, ale i laické. Evaluační výzkum lze proto zařadit mezi nástroje kontroly kvality a transparentnosti služeb profesionální zooterapie ve všech oblastech, ve kterých se otevírají její možnosti.

V modelu profesionální zooterapie ve speciální pedagogice využíváme evaluační výzkum právě proto, že v odborné i laické veřejnosti jsou zakořeněny mnohé představy o roli a efektu působení zvířete – zejména psa – na lidi se specifickými potřebami. Abychom však mohli hovořit o skutečně profesionální a expertní činnosti, musíme umět popsat to, co se v kontaktu příjemce, pracovníka a zvířete děje. Pouze na základě dat z výzkumu si můžeme nárokovat pozici expertů, kteří mohou být respektováni v multidisciplinárním týmu těch, kteří provázejí klienta sociální služby jeho obtížnou sociální situací. Jsou to data z evaluačního výzkumu a odbornost evaluátora, které jsou dobrým východiskem pro to, abychom se mohli z „pejskařů“, kteří přichází „potěšit seniora“ upoutaného na lůžko, stát profesionály, kteří poskytují profesionální činnost v její specifické podobě, jakou je zooterapie ve speciální pedagogice. Zde se můžeme velmi jednoduše opřít o jakési desatero výzkumníka, neboli desatero etického chování ve výzkumu, které formulovala Dohnalová (2011, 23, 24):

Soukromí a důvěrnost jsou základními požadavky, bez jejichž naplnění by neměl být výzkum realizován, či zveřejněn. Speciální pedagog v roli výzkumníka musí být schopen zajistit a vysvětlit svým respondentům, jakým způsobem dosáhne toho, že jednotliví lidé nebudou na základě svých odpovědí z výzkumu identifikováni. Zároveň je třeba respektovat skutečnost, že každý oslovený člověk má právo účast ve výzkumu odmítnout.

Poučený souhlas je požadavkem vyplývajícím z předchozích bodů, kdy je doporučováno, aby speciální pedagog v roli výzkumníka vždy mohl doložit písemnou nebo audio podobu souhlasu, který získal od svého respondenta.

Emoční bezpečí zajistíme v první řadě tak, že si uvědomíme, že každá námi položená otázka může být pro klienta v roli respondenta výzkumu osobně citlivá či významná, byť nám tak nemusí připadat. Respondent má mít vždy příležitost vyjádřit své pocity, které v něm otázka vyvolala, nebo odmítnout odpověď.

Citlivost výzkumníka speciálního pedagoga je požadavkem na to, aby každý výzkumník byl nejen odborníkem, ale také citlivým člověkem, který si všímá reakcí ostatních a umí jim zajistit výše zmíněné emoční bezpečí.

Zatajení cílů a okolností výzkumu je situace, které bychom se měli vyvarovat, byť připouštíme, že ne vždy je možné respondentům vysvětlit vše, co se výzkumu a jeho využití týká. Pokud musíme něco zatajit, měli by být respondenti seznámeni alespoň s důvodem onoho utajení.

Princip **řádného citování** a odkazování! Je velmi důležité se vyhnout plagiátorství či jiným formálním pochybením, která by znehodnotila naše úsilí a data jím získaná.

Reciprocita je jakousi spontánní reakcí speciálního pedagoga – výzkumníka, který může během výzkumu, tedy setkávání se s respondenty v obtížných životních situacích, pocítit potřebu oplatit jim jejich laskavost v podobě poskytnutých dat např. tím, že na jejich situaci upozorní příslušné instituce či jinak zahájí (se svolením respondentů) akci ke změně jejich neutěšených životních podmínek.

Zpřístupnění práce účastníkům výzkumu. Je vhodné zprostředkovat respondentům výsledky šetření, pokud o toto projeví zájem.

Zodpovědnost speciálního pedagoga v roli výzkumného pracovníka za kvalitu a přiměřenou interpretaci získaných dat.

Dílčí shrnutí

Pohybujeme se v oblasti tzv. *people professions*, tedy profesí zaměřených na člověka, pomáhajících profesí. Základním východiskem pro porozumění reality profesionální zooterapie ve speciální pedagogice je rámec vztahu, který vzniká mezi člověkem v roli klienta služby a člověkem v roli pracovníka.

Vztah mezi pracovníkem, speciálním pedagogem a žákem nebo klientem je definován legislativně a institucionálně a je pojmenován jako profesionální činnost. Ta má své jasné imperativy, které jsou nepřekročitelné.

Teprve zatřetí hovoříme o specifickém přístupu, který může pracovník nabídnout klientovi a kterým může být profesionální zooterapie za pomoci psa trénovaného v etologicko-emočním přístupu.

Sociologický výzkum takové situace nehodnotícím způsobem popisuje. Líčí, co se děje v interakci speciální pedagog – klient – pes – prostředí.

Aplikovaný výzkum a pedagogický výzkum užívají data k formulaci příkladu dobré praxe, ze kterého lze odvodit praktická opatření pro praxi edukace s asistencí zvířete, psa.

Evaluační výzkum hodnotí každou intervenci zvlášť, umožňuje měnit schéma interakce pracovník – klient – pes – prostředí flexibilně tak, aby odborná práce s konkrétním příjemcem, žákem či klientem za pomoci konkrétního psa nabývala efektivních forem.

Efektivita je významná jak pro příjemce, klienta – vnímá téměř okamžité efekty pro sebe, rodinu, práci, bydlení atp.; tak pro pracovníka – má okamžitou zpětnou vazbu o tom, zda to, co dělá, směřuje k naplnění zakázky, kterou uzavřel s klientem; také pro psa, jehož welfare je v etologicko-emočním přístupu základem dobré praxe; tak pro společnost – efektivní služba je krátkodobá, tudíž po společnost levnější.

3.2 Role zadavatele a etika příjemce profesionální zooterapie

Cílem poslední části této studijní opory je krátká kritická reflexe managementu příjemce služeb, které zahrnují profesionální zooterapii. Text je založen na datech a poznacích z praxe. Současně vychází z obecných imperativů pomáhajících profesí, obecných etických principů (tedy např. i v oblasti zdravotnictví) a nepřekročitelných limitů v této oblasti. Výsledkem je apel na možný výskyt hrozeb, které mohou znamenat poškození všech aktérů interakce zahrnující profesionální zooterapii, včetně zvířete.

Pokud hovoříme o nějakém druhu ohrožení, jedná se o situaci, kdy příjemci služeb zahrnujících práci se zvířaty nemají dostatečné znalosti, zkušenosti, dovednosti nebo zájem rozumět situaci, kdy do jejich zařízení, nebo k jejich klientům či pacientům přichází profesionální pracovník, jehož profesní činnost zahrnuje asistenci zvířete. Příjemcem je myšlen zodpovědný pracovník na vedoucí nebo metodické pozici, který zodpovídá za filosofii celého zařízení a za kvalitu poskytovaných služeb. Proto se zde zaměříme na etiku manažerské role v organizacích pomáhajících profesí. V oblasti edukace a speciálního vzdělávání to mohou být například ředitelé škol, třídní učitelé a další.

Management ve vztahu k profesionální zooterapii

Je důležité si uvědomit, že management ve smyslu vedení organizace je podřízen celkové filosofii tohoto pole praxe. Cílem managementu v pomáhajících profesích je vždy pomoc klientům, uživatelům sociálních služeb dosáhnout ve svém životě pozitivní změny. Řízení nemá v tomto případě vést k dosahování co největšího finančního nebo materiálního zisku, tak jako je tomu v korporátní sféře, má vést k růstu kvality v sociální práci a to ve prospěch všech klientů (Pitnerová, 2008, s. 5) stejně jako ke zvyšování kvality vzdělávání a vzdělávání ve školských institucích a zařízeních. Nutno dodat, že kvalita sociální služby, či kvalitní sociální práce vede také k prospěchu samotných pracovníků, kterým se v transparentní a dobré atmosféře dobře pracuje, kvalita sociální práce je samozřejmě užitečná pro celou společnost. Totéž a možná násobněji – platí pro oblasti vzdělávání a vzdělávání osob se specifickými potřebami. To, jak se společnost stará o své nejpotřebnější, je vizitkou její civilizační úrovně. Nicméně manažerská práce v sociální a školské oblasti má svá specifika, jedním z nich je bohužel to, že její manažerský rozměr je podceňován. Existuje jen málo

studijních programů či dalšího vzdělávání právě pro vedoucí a metodické pracovníky v sociální práci, ředitelé škol jsou spíše učitelé než manažeři.

Z definice má manažer tyto role (Pitnerová, 2008):

- Motivovat
- Rozhodovat
- Organizovat a delegovat
- Plánovat
- Kontrolovat
- Řídit, včetně řízení lidských zdrojů
- Komunikovat

V případě profesionální zooterapie je rolí vedoucího pracovníka, manažera nebo metodika zařízení, který zve či vydává souhlas s poskytováním některé z forem zooterapie, toto:

- Motivovat podřízené pracovníky v přímé péči s klientem, aby uměli, chtěli a mohli vytvořit prostor pro profesionální zooterapii v zařízení, kde pracují. Motivovat klienty, aby mohli, chtěli a uměli být otevření neobvyklým způsobům poskytování sociální služby. Jinými slovy, ředitelé školy nesou zodpovědnost za to, jak učitelé, speciální pedagogové v jejich škole rozumí profesionální zooterapii a umí pro ni vytvořit prostor v edukačním procesu.
- Rozhodovat o tom, kdy, kde, jak, v jakém rozsahu a kterým žákům, studentům, či celým třídám budou aktivity profesionální zooterapie poskytovány (to vyžaduje spolupráci s pracovníky v přímé péči a dobrou znalost skutečných potřeb, přání a možností žáků, studentů, kolektivů třídy, třídního klimatu).
- Organizovat a delegovat dílčí kroky realizace profesionální zooterapie tak, aby byla založena na správné indikaci a adekvátním profesionálním postupu (to vyžaduje předchozí znalosti a komunikaci s profesionálem, který služby profesionální zooterapie nabízí).
- Plánovat – opět ve spolupráci s profesionálem na profesionální zooterapii a s pracovníky v přímém výkonu práce s lidmi se specifickými potřebami – jednotlivé a konkrétní podoby profesionální zooterapie, jejich rozsah, opakování, způsoby hodnocení jejich efektů atd.
- Kontrolovat způsoby realizace, výsledky a výstupy profesionální zooterapie ve svém zařízení, kontrolovat kvalitu a dopad profesionální zooterapie na klienty, pracovníky a celkovou organizační kulturu zařízení.
- Řídit lidské zdroje – to znamená vybírat specificky službu a jejího poskytovatele tak, aby se nejednalo od ad-hoc situací, která nereaguje na žádnou potřebu, poptávku, neřeší žádný problém a zůstává bez kontroly efektu. Není jedno, do jakého zařízení přichází jaká služba.

- Komunikovat – vedoucí pracovník nestojí stranou týmu, musí přesně vědět, jaké aktivity s klienty se odehrávají, s jakým efektem a s jakou vizí. Manažer musí komunikovat se všemi účastníky profesionální zooterapie a současně vytvářet platformu pro další komunikaci.

Ve výše uvedeném výčtu rolí a povinností manažera a tedy i zodpovědného pracovníka za realizaci aktivit profesionální zooterapie postrádáme imperativy osobního růstu, sebereflexe, etického chování a jednání ve všech rozměrech definovaných etickým kodexem. Proto zde podtrhneme imperativy, které jsou nevyhnutelné při užívání aktivit profesionální zooterapie v rámci stávajících pomáhajících profesí.

Etické imperativy managementu ve vztahu k profesionální zooterapii

Výše zmíněné etické imperativy managementu právě při realizaci profesionální zooterapie klademe jako základní a nepřekročitelné požadavky na praxi profesionální zooterapie ve speciální pedagogice. Vedoucí pracovník, který zodpovídá za realizaci profesionální zooterapie na svém pracovišti, musí (výčet upraven pro potřeby tohoto textu, imperativy obecně dle Kalábové, 2011, s. 17–20):

Respektovat svobodné rozhodování klienta, žáka, studenta, třídy.

Pokud klient odmítá nabídku profesionální zooterapie, je nutné to respektovat, aniž bychom museli nutně znát klientovy důvody. Konfrontace s nimi může otevřít dlouhodobě zasuté problémy až traumata, která nebudeme moci, umět řešit.

Respektovat důvěrnost sdělených informací (jak od klienta, tak celkově v procesu výkonu profesionální zooterapie).

Zvíře v profesionální zooterapii působí jako efektivní katalyzátor emocí a zkušeností, které žák, student nebo jiný uživatel, příjemce často sděluje zvířeti nikoli pracovníkovi. Je třeba respektovat důvěrnost takových informací a poskytnout svobodu v tom, komu je sděluje.

Respektovat nevyhnutelné rozdíly mezi lidmi a právo na jejich odlišnost.

Stejně jako jiné modely a postupy ve speciální pedagogice musí i profesionální zooterapie respektovat jedinečná specifika lidí – klientů služeb. Lze dodat, že profesionální zooterapie musí respektovat také jedinečnost zvířat, se kterými pracuje.

Přistupovat k lidem a řešeným tématům celostně.

Zvíře ani pracovník se zvířetem nepřichází klienta a ani zařízení spasit! Metody profesionální zooterapie mohou pomoci řešení problému pouze, je-li řešitelný. Profesionál se zvířetem se stává součástí nového systému ve světě klienta, který svou přítomností současně tvoří. Je třeba respektovat tento systém jako celek, včetně zvířete.

Respektovat důstojnost především jako důstojnost člověka – jedinečné lidské bytosti.

Zde má vedoucí pracovník ve vztahu k profesionální zooterapii zásadní etickou povinnost nezasahovat do intimního prostoru klienta, byť prostřednictvím zvířete. Pokud je některý klient známý tím, že si chrání svou osobní zónu, je třeba tuto ochranu očekávat i ve vztahu ke zvířeti. Ani přítomnost zvířete není důvodem na klienta šišlat a oslovovat jej „babi“ nebo „dědo“.

Využívat silné pozitivní stránky osobnosti klienta, žáka, studenta.

Dobrá znalost historie klienta, otevřenost k informacím od něj samotného a vstřícnost při formulaci zakázky vedou k tomu, že s klientem pracujeme skutečně na tom, na čem pracovat všichni můžeme. Pak ani zvíře není vystaveno situaci ohrožení, jelikož hned na začátku jsou odhaleny jak silné stránky, tak limity možné spolupráce. Klienti vědí, kde mají své hranice, je nutné umět jim dát prostor pro jejich vyjádření.

Maximalizovat spoluúčast příjemce na procesu profesionální zoterapie.

Zde klademe důraz na fakt, že jsme stále v profesionální zooterapii. Profesionál musí být zejména odborníkem na sociální práci, sociální službu, speciální vzdělávací potřeby a na zapojování klienta do ní. Zvíře lze zapojit jako společníka, mediátora, terapeuta, „někoho, na koho se mluví“ atp., nikoli jako „hlavního hrdinu“.

Mít zodpovědný přístup k lidem i k celé své profesi včetně sebe jakožto pomáhajícímu profesionálovi.

Nezbytná je neustálá sebereflexe a péče o svou odbornost. Stejně důležitá je péče o zvíře a jeho dovednosti, welfare, respekt k jeho individualitě, aktuálnímu pohodlí, zdravotnímu stavu atp. Být zodpovědný znamená vědět, co dělám, odborně růst, znát své limity, umět neposkytnout službu ve chvíli, kdy by ohrozila welfare zvířete.

Vědomě využívat svoji osobnost v praxi.

Základním nástrojem pracovníka v profesionální zooterapii je jeho osobnost, tedy znalosti, dovednosti, zkušenosti, emoce, aktuální prožívání a chování. S klientem nehrajeme žádnou „profesionální hru“, jsme opravdoví profesionálové. Totéž platí o zvířeti, které hrát ani neumí, pocity a prožitky, které vyjadřuje, jsou v daném kontextu vždy opravdové.

Dělat pouze svoji práci a znát její limity, reflektovat své profesní pole působnosti. Pomáhající profesionálové mají někdy pocit, že jsou psychologové, právníci, psychoterapeuti atp. nebo že by jimi být měli. To bohužel vede k neprofesionálnímu výkonu. Stejně jako zoterapeut není cvičitelem tygrů v cirkuse. Znat limity své profese a její specifické dovednosti v ní profesionalitu posiluje, nikoli naopak. Je etickou zodpovědností manažera, aby tyto hranice v případě realizace profesionální zoterapie udržel a dokázal všem aktérům také vysvětlit.

Pokud nejsou tyto „respektující“ imperativy naplněny, dochází nejen k poškození klienta, ale i k vážnému ohrožení welfare zvířete. Zvíře v takových situacích vysílá mnoho tzv. konejšivých signálů a je manažerskou povinností vedoucího pracovníka respektovat informace od profesionálního zooterapeuta v případě, že je nutno z důvodu ohrožení zvířete intervenci ukončit, nebo přerušit.

Etické úvahy v profesionální zooterapii se týkají mnoha dalších oblastí a dilemat. Jedním z aktuálních témat profesionální zoterapie, které je přítomností zvířete ještě posilováno, je téma moci v pomáhajících profesích (Guggenbühl-Craig, 2007, s. 112). Vždy je třeba respektovat skutečnost, že pracovník se nachází v určitém mocenském postavení vůči klientovi a stejně tak je moc součástí vztahů pracovníka v organizaci, pro kterou pracuje či v celém společenském systému. Moc vstupuje do komunikace a má výrazný podíl na možném úspěchu či nezdaru sociální práce. Moc lze uplatňovat a je nutno uplatňovat i vůči zvířeti, které profesionálnímu kontaktu mezi lidmi asistuje. V tomto případě je otázka profesionální autority a moci obzvláště křehká a praxe ukazuje na mnoho případů zneužívání moci nebo zneužití zvířete k posilování pocitu vlastní nadřazenosti nad klientem, nebo ostatními pracovníky. Takové jednání je hodnoceno jako vysoce neprofesionální a nemá v sociální práci co dělat.

Konečným cílem pomáhajících profesí by totiž mělo být zlepšení fungování společenských vztahů, lepší plnění sociálních rolí nebo alespoň sociální integrace a zralost sociálních vztahů. Někomu profesionálně pomáhat znamená připravovat ho, aby se stal schopným dělat sám, co se od něj v jeho sociálním prostředí žádá. Nepomáhat víc, než je nezbytně nutné a učit člověka, aby si pomohl sám. Je důležité také vnímat požadavek kladený na profesionální pracovníky v tom, aby dokázali své klienty učit nejen pomoc přijímat, ale také ji adekvátně využít. Klient se musí učit hrát role, dostávat se do nich, pohybovat se v nich svobodně, zkrátka být svobodný v různých oblastech společenského života. V pomáhajících profesích nám jde o poskytnutí pomoci, která činí člověka odpovědným za život, který má vést. Právě model skutečně profesionální zoterapie k těmto cílům vhodný, pokud jsou naplněny etické imperativy žadatele a příjemce služby, které byly zmíněny výše.

Etika a role příjemce služby v profesionální zooterapii je zásadním bodem pro naplnění zakázky a pro odvedení profesionální práce bez ohrožení klienta, zařízení, pracovníka a zvířete. Jedná se o velmi složitou situaci, která zahrnuje mnoho dilemat a morálních problémů. Morální problém znamená, že se vedoucí pracovník nachází v situaci, kdy se musí správně rozhodnout, aniž by měl možnost se tak rozhodnout. Jinými slovy, pracovník ví, jaké jednání by bylo správné, ale nemá k němu přístup. Etické dilema je ještě složitější situace a je reprezentováno například situací, kdy se pracovník musí rozhodnout mezi dvěma či více možnostmi řešení klientova problému, a přitom ví, že ani jedno z možných řešení není pro klienta optimální. Etické problémy a dilemata se nejčastěji týkají:

- důvěrnosti a soukromí,
- sebedeterminace v přístupu ke klientovi vs. paternalistický přístup,

- konfliktů povinností pracovníka,
- profesionálních hranic a konfliktů zájmů,
- konfliktů profesních a osobních hodnot.

Je zásadní, aby pracovník zjistil a zajistil welfare zvířete v prostředí, ve kterém má následně vykonávat svou co-terapeutickou roli. Součástí jeho práce je i tvorba tzv. krizového plánu. Jedná se o skutečnost, že profesionální pracovník zúročuje své zkušenosti a znalosti k tomu, aby pomohl klientovi odhalit a pojmenovat úskalí a krize, které mohou nastat v procesu realizace profesionální činnosti s využitím potenciálu zvířat. Je vhodné, aby tvorba krizového plánu zahrnovala formulaci všech pravděpodobných i nepravděpodobných situací a jejich řešení proto, aby si manažer služby příjemce dovedl představit kontext služby, která se mu nabízí.

Závěr

Studijní opora věnovaná profesionální zooterapii ve speciální pedagogice zasadila jednak speciální pedagogiku do oblasti pomáhajících profesí tak, aby byl zřejmý záměr a účel, konečný očekávaný efekt činností speciálních pedagogů. Současně byla představena profesionální zooterapie jako ucelený koncept, nikoli jako technika nebo metoda práce. Jedná se o optiku, způsob myšlení, přístup, který je nezbytně postaven na specifickém teoretickém diskurzu, výzkumných datech, sociálním hnutí či inovacích a na etických principech, které jsou nepřekročitelné.

Autorka této studijní opory je současně autorkou dílčích textů, na jejichž základě studijní opora vznikla. Texty jsou uvedeny jak průběžně v odkazech v závorkách, tak v seznamu literatury a zdrojů. Tato studijní opora vlastně jedinečným způsobem sumarizuje výstupy základního výzkumu v oblasti profesionální zooterapie od roku 2015 do roku 2024, kdy je publikována. Dílčí texty byly publikovány jak v ČR, tak na Slovensku a tato studijní opora jejich sumací nabízí ucelený pohled na východiska profesionální zooterapie ve speciální pedagogice jako pomáhající profesi a vědě, jejíž poznatky a kompetence umožňují absolventům studijního oboru poskytovat skutečně profesionální činnosti v oblasti profesionální zooterapie.

Seznam použitých zdrojů

Animoterapie aneb terapie za pomoci zvířat. [online]. [vid 28. 1. 2017]. Dostupné: <http://www.animoterapie.cz/index.html>

APSSCR, 2017. *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky* [online]. Praha: APSSCR. [24. 8. 2022]. Dostupné z: http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf

BALOGOVÁ, B., 2017. Editorial. *Sociální práce / Sociálna práca*, 17(5), s. 3–4. ISSN 1213-6204.

BICKOVÁ, J., 2018. Stručný vývoj canisterapie v ČR. In: THELENOVÁ, K. (ed.). *Možnosti profesionální zooterapie v sociální práci*. Liberec: Elva help, s. 28–30.

BICKOVÁ, J. (ed.), 2020. *Zooterapie v kostce. Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1585-1.

BURIANOVÁ, A., 2018. Údržba pohybového aparátu zvířat pracujících v sociálních službách. In: THELENOVÁ, K. (ed.). *Možnosti profesionální zooterapie v sociální práci*. Liberec: Elva help, s. 14–18.

BUSCH, C., 2016. Animal-Assisted Interventions for Children with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder: A Theoretical Review and Consideration of Future Research Directions. *Psychological Reports*, 118(1), 292–331.

DELORS, J., 1996. *Learning, the treasure within: report to UNESCO of the International Commission of Education for the Twenty-first century*. Paris: UNESCO Publishing.

DISMAN, M., 2014. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 4. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-8024-626-19-2.

DOHNALOVÁ, Z., 2011. Výzkumníkovo desatero. In: *Sociální práce/Sociálna práca*. Praha: ASVSP. roč. 11. č. 1/2011. s. 23-24. ISSN 1213-6204.

EATON-STULL, Y., 2016. Mental Health Monitor: Animal-Assisted Crisis Response. *Social Work Today*, 16(5), 32–33.

EISERTOVÁ, J., 2009. *Canisterapie jako podpůrná terapeutická metoda u dětí s hyperkinetickým syndromem a u dětí s dětskou mozkovou obrnou* [disertační práce]. [online]. České Budějovice: Zdravotně-sociální fakulta Jihočeské univerzity. [vid. 14. 6. 2018]. Dostupné z: https://theses.cz/id/iliyt8/downloadPraceContent_adipldno_16520

EISERTOVÁ-BICKOVÁ, J., MOJŽÍŠOVÁ, A., 2013. Zooterapie a zoorehabilitace. In: MATOUŠEK, Oldřich, a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 285–287. ISBN 978-80-262-0366-7.

ELVA HELP, 2018. *Výstupy projektu* [online]. Liberec: Elva help. [vid. 24. 9. 2018]. Dostupné z: <https://zooterapie-elvahelp.dudaone.com/newpage1>

Family Dog. Research Project. In: *Dogs for Good*. [online]. [vid. 20. 5. 2016]. Dostupné z: <https://www.dogsforgood.org/how-we-help/family-dog/research-project/>

GLENK, L., M., 2017. Current Perspectives on Therapy Dog Welfare in Animal-Assisted Interventions. *Animals*, 7(2), 1–17.

GUGGENBÜHL-CRAIG, A., 2007. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-302-4.

Graduate school of Social Work. [online]. [vid. 14. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.du.edu/socialwork/programs/oncampus/twoyear/certificates/aaswcertificate.html>

HAVRDOVÁ, Z., 1999. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium. ISBN 978-80-902-081-85.

HEIMLICH, K., 2001. Animal-Assisted Therapy and the Severely Disabled Child: A Quantitative Study. *Journal of Rehabilitation*, 67(4), 48–54.

HILLOVÁ, N., 2023. *Welfare zvířat v rámci zooterapeutického procesu* [diplomová práce]. Praha: UK. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/>

HUBLOVÁ, P., 2011. *Animoterapie* [online]. Praha: Metodický portál RVP. [vid. 22. 8. 2018]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/A/Animoterapie

JARVIS, P., 2012. *Explorations in Personal Learning*. Seminář pro studenty doktorských studií na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie FF UP v Olomouci konaný ve dnech 10.–13. září 2012. Nepublikováno, osobní archiv autorky.

JARVIS, P., 1999. *The Practitioner-Researcher*. 1st edition. San Francisco: Jossey-Bass. ISBN 0-7879-3880-7.

KALÁBOVÁ, H., 2011. *Etika v pomáhajících profesích*. Liberec: TU v Liberci. ISBN 978-80-7372-749-9.

KOPŘIVA, K., 2016. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1147-1.

KUBÁTOVÁ, H., 2006. *Metodologie sociologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1549-6.

LOUČKOVÁ, I., 2010. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: Slon. ISBN 978-80-86429-79-3.

MATOUŠEK, O., a kol., 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-473-7.

MATULAYOVÁ, T., 2011. *Naučme se dělat výzkumy v sociální práci*. In: Sociální práce/Sociální práce. Praha: ASVSP. roč. 11. č. 1/2011. s. 8–10. ISSN 1213-6204.

MENNA, L., F., 2016. Evaluation of the Efficacy of Animal-Assisted Therapy Based on the Reality Orientation Therapy Protocol in Alzheimer's Disease Patients: A Pilot Study. *Psychogeriatrics*, 16(4), 240–246.

MPSV, 2018. *Standardy kvality sociálních služeb* [online]. Praha: MPSV. [vid. 20. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5963>

NERANDŽIČ, Z., 2006. *Animoterapie aneb jak nás zvířata umí léčit*. Praha: Albatros. ISBN 978-80-000-180-96.

PAVLIDES M. *Animals-Assisted Interventions for Individuals with Autism*. (2008) 1st edition. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. ISBN 978-1-84310 867-2.

Pet Therapy [online]. San Francisco, New York: Healthline. [vid. 22. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.healthline.com/health/pet-therapy>.

PILÁTOVÁ, K., 2008. *Zjištění informovanosti o canisterapii v Českých Budějovicích*. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí BP Mgr. Jaroslava Eisertová. Dostupné: https://theses.cz/id/qo5u52/downloadPraceContent_adipldno_10097

PITNEROVÁ, D., 2008. *Management sociální práce*. Olomouc: UP v Olomouci. ISBN 978-80-244-2012-7.

Právní předpisy upravující ochranu a welfare zvířat [online]. Praha: Fakulta veterinární hygieny a ekologie. [vid. 24. 8. 2018]. Dostupné z: <https://cit.vfu.cz/ozw/predpisy.htm>

Profesní kvalifikace [online]. Praha: Národní soustava kvalifikací. [vid. 20. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.narodnikvalifikace.cz/vyber-kvalifikace/profesni-kvalifikace>

SCHMITZ, A., 2017. *Animal-Assisted Therapy at a University Centre for Palliative Medicine – a Qualitative Content Analysis of Patient Records*. *BMC Palliative Care*, 16, 1–13.

SOUTER, M., A., MILLER, M., D., 2015. Do Animal-Assisted Activities Effectively Treat Depression? A Meta-Analysis. *Anthrozoös*, 20(2), 167–180.

STRAKOVÁ, Š., 2001. Etologie psa. In: *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků z celostátní konference pořádané dne 5. 21. 2000 v Hluboké nad Vltavou*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, s. 4–13. ISBN 80-7040-486-8.

SURYNEK, A., KOMÁRKOVÁ, R., KAŠPAROVÁ, E., 2001. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-038-4.

ŠKORNIČKOVÁ, E. 2018. *GDPR* [online]. Praha: Eva Škorničková. [vid. 24. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.gdpr.cz/gdpr/>

TEDESCHI, F., FITCHED, J., MOLIDOR, CH., E., 2008. The Incorporation of Animal-Assisted Interventions in *Social Work Education*. *Journal of Family Social Work*, 9(4), 59–77.

Terapie v sociální práci? 2017. *Sociální práce/Sociálna práca*, 17(5). ISSN 1213-6204.

THELENOVÁ, K., 2016. *Nová řešení pro rozvoj kompetencí v ZOO-terapii v sociální práci. Výzkumná zpráva z výzkumu*. Zveřejněno – červen 2017 na <http://elvahelp.cz/projkety/zoo-terapie/>

THELENOVÁ, K., 2020. Profesionální zooterapie v sociální práci – výzvy pro vzdělávání. *Sociální práce/Sociálna práca*. 3/2020, roč. 20. s. 96–112. ISSN 1213-6204.

THELENOVÁ, K., 2018. Možnosti profesionální zooterapie v sociální práci. Výzkumná zpráva z projektu „Nová řešení pro rozvoj kompetencí zooterapie v sociální práci“. [online]. Liberec: THELENOVÁ, K. (ed.) *Možnosti profesionální zooterapie v sociální práci. Sborník příspěvků*. Liberec: Elva help z.s. [vid. 21. 8. 2018]. ISBN 978-80-270-3766-7. Dostupné z: <https://drive.google.com/file/d/1-XcsTUPh6mID9Df7NnSobOFCnRkkYfA0/view>

THELENOVÁ, K., 2018a. *Analýza výchozího stavu* [online]. Liberec: Elva help. [vid. 21. 8. 2018]. Dostupné z: <https://zooterapie-elvahelp.dudaone.com/newpage1>

THELENOVÁ, K., 2018b. Profesní sebereflexe v zooterapii v sociální práci. In: THELENOVÁ, K. (ed.). *Možnosti profesionální zooterapie v sociální práci*. Liberec: Elva help, s. 9–13.

THELENOVÁ, K., 2018c. *Průběžná evaluační zpráva* [online]. Liberec: Elva help. [vid. 21. 8. 2018]. Dostupné z: <https://zooterapie-elvahelp.dudaone.com/newpage1>

THELENOVÁ, K. (ed), 2018d. *Sborník textů Odborného profesního fóra* [online]. Liberec: Elva help. [vid. 22. 8. 2018]. Dostupné z: <https://zooterapie-elvahelp.dudaone.com/newpage1>.

THELENOVÁ, K., 2018e. *Závěrečná evaluační zpráva* [online]. Liberec: Elva help. [vid. 21. 8. 2018]. Dostupné z: <https://zooterapie-elvahelp.dudaone.com/newpage1>

THELENOVÁ, K., 2017a. *Možnosti profesionální ZOO-terapie v sociální práci. Výzkumná zpráva z projektu Nová řešení pro rozvoj kompetencí ZOO-terapie v sociální práci* [online]. Liberec: Elva help. [vid. 22. 8. 2018]. Dostupné z: <https://zooterapie-elvahelp.dudaone.com/newpage1>

THELENOVÁ, K., 2017b. Sociální práce – představy a očekávání (budoucích) profesionálů. In: ZÁMEK, D. FIRSTOVÁ, J., aj. (ed.). *Quo Vadis, sociální práce v ČR?* Praha: Institut pro veřejnou správu Praha, s. 35–39.

THELENOVÁ, K., 2016. Nová řešení pro rozvoj kompetencí v ZOO-terapii v sociální práci. Výzkumná zpráva z výzkumu. Zveřejněno – červen 2017 na <http://elvahelp.cz/projkety/zooterapie/>

THELENOVÁ, K., 2014. *Sociologie, andragogika a teorie učení Petera Jarvise*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-430-96.

THELENOVÁ, K., TVRDÁ, A., PALME, K., 2016. *Výstup inovačního projektu „Pes-asistent“ 2015*. [online]. [vid. 20. 5. 2016]. dostupné z: <http://elvahelp.cz/wp-content/uploads/2015/11/metodika-elvahelp-1.pdf>

THELENOVÁ, K., TVRDÁ, A., 2015. *Pes-asistent – psychosociální rehabilitace*. Výstupy z projektu. Dostupné: <http://elvahelp.cz/projkety/nase-projekty/>

TVRDÁ, A., 2017. Obor AASW a jeho oblast zooterapie – metody a aktivizační prvky. In: HEJDIŠ, M. (ed.). *1. ročník kynologicko-animoterapeutické konference Hranice*, 11. února 2017, zborník příspěvků. Trenčín: SpoSolntE, s. 77–87.

TVRDÁ, A., 2005. Canisterapie – krizová intervence. In: *Mezinárodní seminář o zooterapiích. Tvorba norem praxe I. Sborník příspěvků*. Brno: Sdružení Filia.

TVRDÁ, A., 2018. Principy AASW ve vztahu k výcviku psa. In: THELENOVÁ, K. (ed.) *Možnosti profesionální zooterapie v sociální práci*. Liberec: Elva help, s. 38–50.

TVRDÁ, A., THELENOVÁ, K., 2017. *Návrh standardů kvality zooterapie v sociální práci* [online]. Liberec: Elva help. [vid. 21. 8. 2018]. Dostupné z: <https://zooterapie-elvahelp.dudaone.com/newpage1>

UNIVERSITY OF DENVER, 2018. Animal-Assisted Social Work Certificate [online]. Denver: University of Denver. [vid. 16. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.du.edu/socialwork/programs/oncampus/twoyear/certificates/aaswcertificate.html>

VELEMÍNSKÝ, M., a kol., 2007. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona. ISBN 978-80-7322-109-6.

VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M., 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1770-8.

VODÁČKOVÁ, D., 2013. Krizová intervence. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 259–261. ISBN 978-80-262-0366-7.

VOTAVA, J., 2005. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0708-5.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění.

Název	Profesionální zooterapie ve speciální pedagogice
Autorka	PhDr. Kateřina Thelenová, Ph.D.
Recenzentka	Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.
Vydavatel	Technická univerzita v Liberci Studentská 1402/2, Liberec
Schváleno	Rektorátem TUL dne 14. 2. 2024, čj. RE 24/24
Vyšlo	v dubnu 2024
Vydání	1.
ISBN	978-80-7494-701-8
Č. publikace	55-024-24

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou.

